

Tutanak ve Hatıralar Işığında Sivas Kongresi'nde Manda Tartışmaları

Mandate Debates in the Sivas Congress in the Light of Reports and Memoirs

Halil İbrahim ÇELİK *

Öz

Yeni Türk devletine giden süreçte mühim bir yeri olan Sivas Kongresi, farklı yaklaşım ve yönleriyle incelenmesi icap eden gelişmelerin başında gelmektedir. Ülke işgallere maruz kaldığı ve mali sorunlarla boğuştuğu içindir ki dönemin aydınlarının bir kısmı, ülkenin, bu tür sorunlarla kendi başına mücadele edemeyeceği ve bir büyük devletin vesayet (güdümlü) ve himayesine muhtaç olduğu düşüncesinde olmuşlardır. Bu sebeptendir ki memleketin istiklaline halel getirmeden harici yardım alabilmek, ekonomik durumu düzeltmek ve memleketin bütünlüğünü muhafaza edebilmek gibi hususlar Sivas Kongresi'nde tartışılan konular arasında yer almıştır. Nitekim dönemin aydınlarınca da yer yer gündeme getirilen manda mevzuu Sivas Kongresi'nde ele alınarak reddedilmiş ancak Türkiye'nin bağımsızlığına saygı duyan dış devletlerin yardım ve desteklerinin (müzâheret) kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar ile manda meselesi "manda yanlısı" kimseleri de küstürmeden ve millî davadan uzaklaştırmadan çözülmüştür. Bu çalışma kongrede müzakere edilen manda meselesini; mesele hakkındaki farklı görüşleri de ele almak suretiyle Kongre tutanakları, döneminin basını, hatıratlar ile telif eserler ışığında ve meselenin arka planı ve sonuçlarına odaklanarak değerlendirmektedir.

* Dr., Öğretim Görevlisi Halil İbrahim Çelik Necmettin Erbakan Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulu

hicelik@erbakan.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5500-4226

Konya / TÜRKİYE

* Dr., Lecturer, Halil İbrahim Çelik Necmettin Erbakan University Seydişehir Vocational School

hicelik@erbakan.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5500-4226

Konya / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Sivas Kongresi, Mustafa Kemal Paşa, Manda Yönetimi, Bağımsızlık.

Abstract

Sivas Congress, which has an important place in the process leading to the new Turkish state, is one of the developments that need to be examined with different approaches and aspects. Since the country was subjected to invasions and struggled with financial problems, some of the intellectuals of the period were of the opinion that the country could not fight such problems on its own and needed the guardianship (guidance) and protection of a great state. For this reason, issues such as receiving foreign aid without prejudice to the independence of the country, improving the economic situation and preserving the integrity of the country were among the issues discussed at the Sivas Congress. As a matter of fact, the mandate issue, which was occasionally brought up by the intellectuals of the period, was discussed and rejected at the Sivas Congress, but it was decided to accept the aid and support (müzâheret) of foreign states that respect Turkey's independence. With this decision, the mandate issue was resolved without alienating those who were "pro-mandate" and without alienating them from the national cause. This study evaluates the mandate issue discussed in the congress; the background and results of the issue in the light of the minutes of the Congress, the press of the period, memoirs and copyrighted works by examining different views on the issue.

Keywords:

Sivas Congress, Mustafa Kemal Pasha, Mandate, Independence.

Başvuru/Submitted: 16/04/2023

Kabul/Accepted: 29/01/2024

Makale Bilgileri

Atıf: Çelik, H. İ. (2024). Tutanak ve Hatıralar Işığında Sivas Kongresi'nde Manda Tartışmaları. *Selçuk Türkiyat*, (61): 133-163.
Doi: 10.21563/sutad.1297726

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Çelik, H. İ. (2024). Tutanak ve Hatıralar Işığında Sivas Kongresi'nde Manda Tartışmaları. *Selçuk Türkiyat*, (61): 133-163.
Doi: 10.21563/sutad.1297726

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Sivas, tarih boyunca medeniyet ve kültürle ev sahipliği yapan Anadolu'nun önemli şehirlerinden biridir. Türk tarihinin önemli olaylarına tanıklık etmiş olan Sivas, Cumhuriyetin kuruluşunun en önemli adımları arasında gösterilen kongreye de ev sahipliği yapmıştır. Sivas Kongresinde görüşülen konular ve alınan kararlar günümüzde de farklı boyutları ile değerlendirilmeye hatta tartışılmaya devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş temellerinin anlaşılması bakımından Sivas Kongresi kararlarının farklı bakış açılarıyla birinci elden kaynaklardan incelenmesi gerekmektedir.

Türk vatanı I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilgiyi kabul edip Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile işgal edilmeye başlanmıştır. İşgallere karşı mücadele yöntemi ve dış yardım konusu özellikle İstanbul basınında manda yönetimi talebi bağlamında gündeme gelmiştir (Nadi, 1998, s. 104). Latince *mandatum* kökeninden Fransızca bir kelime olan manda, sözlükte siyasi bir kavram olarak *bir ülkenin idaresi için Milletler Cemiyeti tarafından başka bir devlete verilen vekillik-vekalet, güdüm* anlamına gelmektedir (Doğan, 1992, s. 739; Ayıışığı, 2004, s. 7; Kasalak, 1993, s. 20). Millî Mücadele döneminde manda kelimesiyle birlikte Arapça kökenli *müzâheret* kavramı da aynı anlamda kullanılmıştır. Müzâheret ise yardım etme, arkalama, destekleme ve koruma anlamına gelmektedir (Doğan, 1992, s. 833; Develioğlu, 1992, s. 946). Kongre dönemi Sivas Valisi Reşit Paşa, I. Dünya Savaşı'ndan sonra manda kelimesinin kelime anlamının dışında daha önceki yönetim şekillerine benzemeyen istiklâle layık olmayan milletlerin liyakat kazanana kadar güçlü bir devletin müzâhereti ya da vesayetiyle yönetilmesi olarak anlamıştır (Reşit Paşa, 1940, s. 130). Milletler Cemiyeti Misakı'nda manda yönetimi halkını yönetecek yeterlilikte gelişmemiş bir devletin hami devlet tarafından yönetilmesi ve desteklenmesi olarak tanımlanmıştır (Ayıışığı, 2004, s. 8). Manda kavramı siyasi anlamda ilk kez I. Dünya Savaşı'ndan sonra barış anlaşmalarının şartlarını belirlemek üzere toplanan Paris Barış Konferansı'nda Güney Afrikalı General Jean Christian Smuts tarafından henüz bağımsız olma yeteneğine sahip olmayan ülkelerin Milletler Cemiyeti tarafından yönetilmesi, büyük devletlerden birisinin Cemiyet adına vekaleten bu görevi üstlenmesi anlamında kullanılmıştır (Aytepe, 1999, s. 475; Arslan, 2019, s. 3). Milletler Cemiyeti manda ile yönetilecek milletleri gelişmişlik durumuna göre 3 kategoriye ayırmıştır. A grubu manda Osmanlı Devleti'nden ayrılacak ülkelere uygulanacak manda türü olarak belirlenmişti. Bu milletlere bağımsızlık tanınacak ancak geçici bir süre mandater devletin vekaleti sürdürülecekti. B gurubu manda Almanya'nın Orta Afrika'daki sömürgelerini, C grubu ise Güney Batı Afrika ve Güney Pasifikteki Alman sömürgelerini kapsıyordu (Aytepe, 1999, s. 476). Manda sistemi geri kalmış toplumları geliştirmek üzere vekaleten yönetmek gibi insani görünüşüne karşın I. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin savaş sonrası konjonktürde sömürge sistemini sürdürmelerini sağlayan bir yapı olarak değerlendirilmiştir (Özçelik, 2011, s. 31). Millî Mücadele döneminde sözlük ve kavram anlamı bakımından birbirinden farklı olan ya da farklı anlaşılabilir manda, himaye, müzâheret, muavenet kavramları aynı anlamı ya da durumu ifade etmek için konuşma, belge ve metinlerde kullanılmıştır (Aytepe, 1999, s. 475). Mahmut

Esat Bozkurt manda yönetimini yaldızlar içerisinde sunulan kölelik ve esaret tuzağı olarak tanımlamıştır (Bozkurt, 2003, s. 338). Mütareke döneminde vatanın kurtuluşuna ilişkin üç çözüm önerisi tartışılmıştır. Bunlar manda ve himayeci görüş, bölgesel kurtuluş çareleri ve tam istiklâl düşüncesidir (Sancaktar, 2020, s. 474; Atatürk, 1970, s. 6-7). Manda fikrini savunanlar Osmanlı Devleti'nin bir bütün olarak varlığını sürdürmesinin ancak manda yönetimi ile mümkün olacağını değerlendirmişlerdir (Tunç, 2001, s. 118). Türkiye'nin mevcut durumda kendi başına vatanın bütünlüğünü koruyarak varlığını sürdüremeyeceği, bu nedenle de büyük bir devletin himayesi ya da mandası altında yaşamasının daha mümkün olduğu görüşü Sivas Kongresi'ne kadar tartışılmaya devam etmiştir (Yazıcı, 2015, s. 22). Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi ve kongre çalışmaları sonrasında istiklâl fikri ve millî egemenliğe dayalı tam bağımsız devlet görüşü güçlenmiştir (Tunç, 2001, s. 118).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli yeri olan Sivas Kongresi'ndeki görüşmeler divan kâtipleri tarafından bir deftere kaydedilmiştir. Görüşme tutanakları ve Kongre Beyannamesi, Cumhurbaşkanlığı kütüphanesi ve Türk Tarih Kurumu kitaplığında muhafaza edilmektedir (Dervişoğlu, 2005, s. 495). Kongre kâtipleri tarafından kayıt altına alınan görüşmeler Sivas İl Kültür Müdürlüğü tarafından dijital ortama aktararak yayınlanmıştır. Ayrıca Sivas Kongresi tutanakları Recep Toparlı ve Uluğ İğdemir tarafından tam metin olarak ayrı ayrı yayınlanmıştır. Çalışmada, kongre tutanakları, *İrade-i Millîye* gazetesi, arşiv belgeleri, *Nutuk* başta olmak üzere dönemin hatıratları ve ilgili telif eserler değerlendirilerek Sivas Kongresi'nde manda tartışmaları dönemin siyasi atmosferi dikkate alınarak incelenmiştir.

1. Sivas Kongresi Öncesinde Manda Tartışmaları

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzaladıktan sonra yurda dönen Rauf Bey (Orbay), ateşkesi bir başarı olarak değerlendiriyor ve mütarekeye göre devletin egemenlik haklarına dokunulmayacağını ifade ediyordu (Sarıhan, 1986, s. 20). Onun bu görüşüne uygun olarak İstanbul'da mütarekenin bozularak yeni bir muharebeye girilmesi gündemde yer almıyordu. Mütareke şartlarının Türkler lehine uygulanması için siyasi çalışma yapılması fikri benimsenmiş gözüküyordu (İnönü, 2009, s. 164). Aydınlar, İtilaf Devletleri'ne yakın olmak ve himaye beklentisiyle İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Türk-Fransız Muhipleri Cemiyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti ve Türk-İtalyan Dostluk Cemiyeti isimli dernekler kurmuşlardı. Bu cemiyetlerin hukuki meşruiyeti ve kamuoyu tarafından benimsenmesinde sorunlar olmakla birlikte Türk aydınının mütareke sonrası düşüncesini göstermeleri bakımından dikkate değer görülmüşlerdir (Çelebi, 2002, s. 50; Sarıkaya, 2019, s. 65; Kasalak, 1993, s. 54). Sadrazam Damat Ferit Paşa sarayı İngiltere'nin Türklerin dostu olduğunu ikna etmeye çalışıyordu. Dönemin Batı basınında çıkan haberleri İngiltere'nin Osmanlı Devleti lehine politikaları olarak yorumlayarak padişaha sunarak İngiltere mandasını benimsetmeyi hedefliyordu (Türkgeldi, 2021, s. 279). Damat Ferit Paşa, Anadolu'daki millî hareketleri ise İttihad ve Terakkî'nin devamı olarak yaftalıyordu. Bu propagandanın etkisini kırmak için Erzurum ve Sivas kongrelerinden sonra Anadolu'dan padişaha çekilen telgraflarda Millî Mücadele'nin mahiyeti ve istiklâl mücadelesi anlatılmak istenmiştir (BOA, HR. TO.610-23-1, 1919). İstanbul'da kurulan

manda ve himaye fikrini savunan cemiyetler içerisinde 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin özel bir yeri vardır (Ayışığı, 2004, s. 17). Bu cemiyetin özel bir yer edinmesinin iki temel sebebi olduğu değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson'un *hakka dayalı bir barışı esas alan 14 maddeden oluşan ilkelerinin ve özellikle milliyetler başlığındaki her milletin kendi kaderine sahip olması (Self-determination) hükmünün Türklere bağımsızlık için şans verileceği şeklinde anlaşılmasıdır* (Akşin, 2019, s. 29; Bulut, 2020, s. 21). İstanbul'da bazı aydınlar Princeton Üniversitesi eski rektörü Başkan Wilson'un *yükselen barışçı sesinin* uluslara kendi kaderi tayin hakkını vereceğine inanıyorlardı (Çalışlar, 2010, s. 162; Arabacı, 2007, s. 274). Cemiyet üyeleri 5 Aralık 1918 tarihinde ABD başkanı Wilson'a gönderdikleri mektupta Türkiye'nin devlet işlerine vâkıf yabancı bir idarenin rehberliğine ihtiyaç duyduğunu bildirmişlerdir. Cemiyet üyeleri ABD'nin Türk vatanını işgalden ve bölünmekten kurtaracağını, iktisadî-fennî bakımdan geliştireceğini düşünüyordu (Günaydın, 2010, s. 97). ABD'ye duyulan güvenin ikinci nedeni ise Tanzimat Fermanı'ndan itibaren ABD misyoner teşkilatlarının açtığı okulların etkisiyle Türk aydınları arasında oluşan Amerikan sempatisidir (Çelik, 2021, s. 21; Fleming, 1981, s. 42). Bu okullarda eğitim alan Osmanlı vatandaşları arasında Amerikan'ın Türkiye'yi kurtaracağına ilişkin bir inanç oluşmuştu (Kıyanç, 2021, s. 123). Bu düşünce Yunanistan'ın İzmir'i işgali sonrasında karşılaşılan zulümlerin Amerikalı yetkililere (Amiral Mark Bristol vb.) şikâyet edilmesi ve onların tavsiyelerinin alınması gibi iyimserliklere neden olmuştur (Ünal, 2016, s. 305-344). Anadolu'da İngiltere, Fransa ve İtalya işgallere başladıklarında I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri yanında yer alan Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'de hiçbir işgal girişiminde bulunmaması Amerika'nın Türkiye'ye karşı düşmanca hisler beslemediği şeklinde değerlendirilmiştir. Mütareke dönemi İstanbul'unda, Amerikan mandası ve muaveneti bir ümit olarak görülmeye başlanmıştı (İnönü, 2009, s. 167). Bu değerlendirme Amerikan taraftarlığının güçlenmesine neden olmuştur.

İstanbul'da Wilson Prensipleri Cemiyeti üyelerinin bu iyimserliklerine karşılık ABD başkanı savaş öncesinde ifade ettiği Türk devletinin bütünlüğünün korunacağı düşüncesini terk etmiş, Türklerin Avrupa'dan atılması, Batı Anadolu'da Rumların korunması için bölgenin Yunanlılar tarafından işgali gibi kararlarıyla Türkiye'ye karşı yeni bir siyaset belirlemiştir. Yeni siyasetin sonucu olarak Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin 5 Aralık 1918'de yazdığı ABD manda ve himayesini talep eden mektubuna cevap verilmemiştir (Aytepe, 1999, s. 478; Sarıhan, 1986, s. 62). Paris Konferansında Lloyd George'un İstanbul'un Türklere verilip verilmeyeceği şeklindeki sorusuna Wilson "Türkler Avrupa'da fazla kaldılar ve oradan tamamen temizlenmelidirler" cevabını vermişti (Yavuz N. , 2004, s. 220). Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri doğudaki Hıristiyanların korunması için Wilson Prensiplerinin Türklerle ilgili 12. Maddesinin yürürlükten kaldırılabilirliğine ilişkin bir nota vermişti (Köse, 2016, s. 138). Bu yeni duruma karşın Amiral Bristol, İstanbul'da Robert Koleji çevresindeki aydınlar ile irtibatını sürdürmüş, daha sonra da Lozan Barış Anlaşması'nın birinci bölümünde ABD heyeti içinde Türkiye lehine tutum almıştır (Oba, 2021, s. 292). Robert Koleji Müdür Dr. Caleb Gates ise Türkiye'de ABD mandasının doğru olmayacağını, Türklerin güçlü bir yönetim kurmasının daha iyi

olacağını ifade etmiştir (Sarıhan, 1986, s. 156). İstanbul ve Washington'da bu tartışmalar yaşanırken Darülfünun Hukuk-ı Düvel muallimliği de yapmış olan Ahmet Selahattin Bey manda ve himaye fikrini kesin bir dille reddeden ve istiklâl fikrini müdafaa eden görüşleriyle Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Erzurum ve Sivas kongrelerinde aldıkları kararların öncüsü olmuştur (Ahmet Selahattin Bey, 2021, s. 14). Şûrâ-yı Saltanat'ta manda ve himaye tartışmaları yapılırken *Vakit* gazetesindeki "Himaye ve Vekâlet Cereyanları" başlıklı yazısında tam istiklal fikrini savunmuştur (Ahmet Selahattin Bey, 2021, s. 20). Mütareke döneminde Türk vatanının işgale uğraması ve yaşanan güçlüklerle birlikte işgalcilerin tutumları manda yönetiminin bir mecburiyet olduğu düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur. İstanbul'da aydınlar arasında kendine ve milletine güvenmeme duygusu ve umutsuzluk bulunuyordu (Fleming, 1981, s. 38; Duman, 2004, s. 587).

Mustafa Kemal Paşa'da Wilson Prensiplerini sürdürülebilir barış ve Türkiye'nin geleceği bakımından önemli görüyordu (Çalışlar, 2010, s. 162). Millî Mücadele döneminde milliyetçiler de yayınladıkları rapor ve bildirimlerde Wilson Prensiplerinin uygulanmasına yönelik talepte bulunmuşlardır (Özalp, 2020, s. 47; Sarıhan, 1986, s. 54). Mütareke sonrası İtilaf Devletleri'nin gizli niyetleri ortaya çıkmaya başladıktan sonra yeniden mücadele fikrinin geliştiği anlaşılmaktadır. İsmet İnönü hatıratında, diğer komutanlar gibi İstanbul'a gelmiş olan Kafkas Cephesi Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın Anadolu'ya dönmek, ordularının başında olmak ve memleketin kurtuluşu için çalışmak düşüncesini ifade ettiğini nakletmektedir (İnönü, 2009, s. 165; Yavuz B., 1994, s. 6).

Bu dönemde Türkiye'de çok sayıda asker bulduran ve bunun malî yükünü sürdürülebilir bulmayan İngiltere, Arap bölgelerinde manda yönetimi kurmayı ekonomik ve siyasi çıkarlarına daha uygun gördüğünden Türkiye'de Amerikan mandasını savunuyordu. İngiltere Başbakanı Lloyd George, ABD Başkanı Wilson'a Anadolu'da manda yönetimi önermişti. Lloyd George bu önerisiyle Bolşevizm'in Akdeniz'e yayılmasını engelleyerek Akdeniz'deki çıkarlarını korumak, Sovyet Rusya ile mücadeleye ABD'yi dahil etmek istiyordu. Wilson ise bu bölgede bir manda vekaleti üstlenecekse bu mandanın İstanbul ve boğazlar dahil olmak üzere tüm Anadolu'yu kapsamaması arzusundaydı (Aytepe, 1999, s. 476). Bu politikalara karşın İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin Anadolu'da etkili olmasına rezervli yaklaştığı durumlarda bulunmaktaydı (Köni, 1990, s. 8).

Kurmay Albay İsmet (İnönü) Bey, yakın arkadaşı Erzurum Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e 1 Haziran 1919'de yazdığı mektupta; İstanbul'da *zamanın yıldızlı hâpî* olarak manda rüzgârı estiğini, İngiliz, Fransız ya da Amerikan mandası taraftarlarının bulunduğunu, kendi çevresinin de *parçalanmamış bir Türkiye'yi toptan kabul etmesi* koşulu ile Amerikan mandasını öngördüklerini, kendisinin siyasi meselelere karışmadan beklendiğini ifade etmiştir (İnönü, 2009, s. 169; Savaş, 2019, s. 36). Kazım Karabekir'e göre İsmet Bey manda taraftarlığını Sivas Kongresi'nden 4 ay sonra bile sürdürmüştür (Goloğlu, 1969, s. 88; Karabekir, 2008, s. 195). Bu görüşe karşın İsmet Bey hatıralarında İstanbul'da İtilaf Devletleri ve mütareke hükümlerine duyulan güvenin 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile sona erdiğini belirtmektedir (İnönü, 2009,

s. 169). 7 Haziran 1919'da Havza'da Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunan Hüsrev (Gerede) Bey de Kazım Karabekir Paşa'ya Amerika gibi tarafsız ve prensiplerine bağlı bir devletin murakabe (yardımcı olma) şeklinde bir desteğine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (Karabekir, 2008, s. 202). İstanbul hükümeti ise İngiltere ile yakınlaşıyordu. 12 Eylül 1919'da Osmanlı Devleti ile İngiltere hükümeti arasında imzalandığı iddia edilen gizli bir anlaşmaya göre Büyük Britanya Hükümeti Osmanlı Devleti'ni manda yönetimine alacak ve halifeliğinin manevî gücünden yararlanacaktı (Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, 1999, s. 5).

Buna karşın Kazım Karabekir manda yönetimine ilişkin görüşleri *fesat* olarak nitelendirmiş (Yel, 2018, s. 18), istiklâl için tek dağ başı mezar olana kadar mücadele etmek düşüncesini ifade etmiştir (Karabekir, 2008, s. 129). Mustafa Kemal Paşa ise Erzurum Kongresi açılış konuşmasında İstanbul'da aydınlar arasında taraftar bulan manda düşüncesinden zararlı bir propaganda olarak söz etmişti (Atatürk, 1997, s. 4). Bu ifadelerle karşın Millî Mücadele'nin yönetici kadrolarında ilk dönemlerde manda görüşünü benimseyenlerin olduğu anlaşılmaktadır. Meclis açıldıktan sonra Millî hükümetin Dışişleri Bakanlığını yapan Bekir Sami Bey (Kunduh), manda yönetimi konusunda ilk teşebbüste bulunan kişidir. Bekir Sami Bey Amerikan mandacılığına sempati besleyen Millî Ahrar Fırkasının da üyesidir (Arslan, 2019, s. 11). 25 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile görüşebilmek için Amasya'ya gelmiş, onun Erzurum'da olduğunu öğrenince de 5. Kafkas Tümeni Komutanı Mehmet Arif Bey (Ayıcı) aracılığıyla 25-26 Temmuz 1919'da henüz Erzurum Kongresi devam ederken Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndermiştir (Goloğlu, 1969, s. 89; Atatürk, 1970, s. 90). Telgrafta *istiklâl istenen bir şeydir, fakat tam istiklâl istendiği takdirde Türkiye birçok bölgelere bölünmüş olacak ve iki üç vilayetten ibaret müstakil bir Türkiye kalacaktır. Böyle bir Türkiye'ye ise, toprak bütünlüğümüzü sağlayacak mandaterlik elbette tercih edilir* ifadesi ile manda fikrini savunmuştur (Tansel, 2019, s. 93; Selek, 1987, s. 281). Bekir Sami Bey'e göre Amerikan mandası en uygun çözümdür. Mustafa Kemal Paşa'ya İstanbul'da Amerikan temsilcisi ile görüştüğünü, ancak Amerikalılara manda yönetiminin milletçe istendiğinin iletilmesi gerektiğini, böyle bir çalışma ile sonuç alınabileceğini ifade etmiştir (Goloğlu, 1969, s. 89; Sarıhan, 1984, s. 15). Amerika temsilcisi, Bekir Sami Bey'e adaletli bir hükümet kurulması, eğitim sisteminde düzenleme yapılması, din ve mezhep özgürlüğünün sağlanması ve gizli anlaşmaların iptal edilmesi şartlarının kabul edilmesi halinde tüm Osmanlı coğrafyasını kapsayacak bir manda yönetimini kabul edebileceklerini, görüşmeler yapmak üzere bir heyetin Amerika'ya gönderilebileceğini söylemişti. Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey'e cevaben Erzurum Kongresi'nde *tam bağımsızlık* fikrinin benimsendiğini, Amerikan mandası ya da vesayetinin söz konusu olmadığını iletmiştir (Atatürk, 1970, s. 91). Mustafa Kemal Paşa ile Bekir Sami Bey arasındaki telgraf haberleşmelerinde Amerikan mandası konusu tam bağımsızlık-varlığı sürdürmek ve gelişmek için Amerikan mandasından başka çözüm olmadığı ekseninde tartışılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Amerika Birleşik Devletleri'nin Anadolu'da manda yönetimi kurmanın ekonomik ve siyasi karşılığını almak isteyeceğini bu taleplerin bağımsızlığa engel olacağını ifade ederken, Bekir Sami Bey Amerika Birleşik Devletleri'nin demokrasi ideallerine güvendiğini söylemiştir. Bekir Sami Bey, diğer yönden vatanın bölünme endişesini ısrarla ifade etmiştir

(Atatürk, 1970, s. 94). Mustafa Kemal Paşa, bu görüşlerine katılmamasına karşın Bekir Sami Bey'i İstanbul'daki aydınların temsilcisi olarak Erzurum Kongresi sonrasında Temsil Heyetine üye seçirmiştir (Goloğlu, 1969, s. 90; Demirel, 2018, s. 48). Wilson Prensipleri Cemiyeti üyeleri de Bekir Sami Bey'le aynı görüşü paylaşıyorlardı (Kasalak, 1993, s. 55; Selek, 1987, s. 279).

3 Haziran 1919 tarihinde İstanbul'a gelen ve Halide Edip (Adivar) dahil birçok aydın, cemaat lideri ve parti yetkilileri ile görüşen ve *Türkiye Mandaları Hakkında Milletlerarası Komisyon* adını taşıyan heyet Türklerin ABD mandasına yaklaşımını değerlendirmeyi amaçlıyordu (Günaydın, 2010, s. 100). Ohio Oberlin Kolej Müdürü Henri C. King ve Chicagolu iş adamı Charles Richard Crane'nin yönetimindeki komisyon Türkiye talep etmedikçe ABD'nin manda konusunda istekli olmamasına karar vermiştir (Çalışlar, 2010, s. 177; Atatürk, 1970, s. 98). Amerikan heyeti ile diyalog halinde olan Erkan-ı harp Miralayı Kara Vâsıf Bey Amerikan mandasını *ehven-i şer* olarak değerlendirirken, Halide Edip 10 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektupta Amerikan mandasını savunuyordu (Atatürk, 1970, s. 98; Orbay, 1993, s. 253). Yine aynı tarihli ve Kara Vâsıf Bey tarafından Cengiz adıyla imzalanan ve Mustafa Kemal Paşa'ya yazılan mektupta da Türkiye'nin umumi harpte uğradığı tahribatı tamir etmenin ve ülkenin inkişafının Amerikan mandasıyla mümkün olacağı ifade edilmiştir (Kırzioğlu, 1973, s. 32). Paris görüşmelerinin etkili diplomatı R. Crane'yi yakından tanıyan Halide Edip, İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'yi İstanbul, Anadolu ve Ermenistan olmak üzere üç manda bölgesine bölme düşüncesine karşı tüm Türkiye sınırlarını kapsamak üzere Amerikan mandasını en az zararlı çözüm olarak değerlendirmiştir. Halide Edip uygarlık koşullarına uygun bir hükümet kurularak azınlık ve patrikhane baskılarından, İtilaf Devletleri tehdidinden kurtulmuş medeni bir topluluk olarak yaşamak ve gelişmek için ABD mandası istemenin zorunlu olduğunu düşünüyordu (Goloğlu, 1969, s. 91; İzzet Paşa, 2017, s. 63; Köse, 2016, s. 129). Amerikan mandası yanlılarına göre artık *sergüzeşt ve cidal devri* bitmiş, birlikte gelişme zamanı gelmişti. Türkiye'nin birlikte gelişebileceği yegâne güç Türkiye ile savaşmamış ve Türklere karşı muhabbet besleyen Amerika Birleşik Devletleri'ydi (Kandemir, 1954, s. 2950). Amerika Türkiye'de polis ve jandarma kuvvetleri için komutanlar görevlendirecek, eğitim sistemine düzenlemeye rehberlik edecek, kanunları yenilecek, rejimi düzenleyecek, 15-25 yıl içinde müreffeh ve *küçük bir Amerika* kurarak Türkiye'den ayrılacaktı (Arabacı, 2007, s. 284; Çalışlar, 2010, s. 178; Kandemir, 1954, s. 2950). Bu yardımlar ve barış karşılığı toprak terki teklifi yapan Wilson Prensipleri Cemiyeti üyelerine Temsil Heyeti *bir karış toprağın bile* verilemeyeceği cevabını vermiştir (Atatürk, Nutuk, 1970, s. 137). Halide Edip Hanım'ın Arnavutköy Amerikan Koleji'nden mezun ilk kadın Türk vatandaşı olmasının ABD mandası fikrini benimsemesinde etkili olduğu değerlendirilmektedir (Kasalak, 1993, s. 132).

Mustafa Kemal Paşa 10 Eylül 1919'da Halide Edip'in mektubuna cevap vermiş, ancak ABD yardımı konusunda kesin bir ifade kullanmamıştır (Çalışlar, 2010, s. 181). Mustafa Kemal Paşa manda fikrine karşı olmakla birlikte sanayi, iktisat ve teknoloji alanlarında yabancı devletlerinin yardımlarının kabul edilebileceğini ifade etmektedir. Ankara-Ereğli ve Keller-Diyarbakır demiryolu inşaatlarının bir İsveç şirketi, Kayseri-

Sivas-Turhal demiryolu hatlarının bir Belçika şirketi tarafından mali ve teknik bakımdan desteklenmesinin memnuniyetle kabul edildiğini açıklamıştır (Atatürk, 1970, s. 112).

19 Haziran 1335 (1919) tarihinde *Büyük Mecmua* dergisinde *İçtimai Meseleler* üst başlığında yayınlanan *Manda, Himaye, İstiklâl* başlıklı yazıda Türk milletinin birlik ve beraberlik duygusunun zayıfladığı, fikrî ittifak bulunmadığı, büyük devletler kurmuş bir milletin fertlerinin manda yönetimi istemesinin kabul edilemeyeceği, kısa süre önce bağımsızlığını kazanmış olan Bulgaristan'da bile manda ve himaye isteğinin bulunmadığı vurgulanmıştır. Türklerde millî bir harsın mevcut olmaması milli birliği engellediği ifade edilmiştir. Dergi manda ve himaye yönetimini bütün yönleriyle reddettiğini açıkça yazmıştır (Büyük Mecmua, 1335).

12 Ağustos 1335 (1919) tarihinde *Sebîlürreşâd* dergisinde Eşref Edip, Hun Türklerinden başlayarak Türklerin 25 asırdan fazladır müstakil yaşadığını tarihi misallerle anlatmış ve "Türk için istiklâlsiz hayat müstahîldir" ifadesiyle manda isteyecek bir Türk'ün olmayacağını yazmıştır. Türk köylüsünün kalbinin aşk-ı istiklâl ile titrediğini vurgulayan *Sebîlürreşâd* dergisi, halifenin müstakil olması gerektiği düşüncesini de manda yönetimine karşı olmanın gerekliliği olarak ifade etmiştir (Eşref Edip, 1335, s. 185). *Sebîlürreşâd* dergisi manda, himâye, vekâlet gibi kavramlarla tanımlanan siyasi durumun istiklâl keskin olarak mâni olduğunu ve manda isteyecek ve kabul edecek bir ferden bulunmayacağını iddia etmiştir.

13 Ağustos 1919'da 12. Kolordu Komutanı Selahattin Bey Afyon'dan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta İstanbul'daki siyasetçilerin Doğu Anadolu'dan bir kısım toprakların Ermenilere verilmesi karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yardımcı olacağını, Ermenilere verilecek yerlerdeki Müslümanların Anadolu'da başka yerlere, Erzincan ve Sivas'ta yaşayan Ermenilerin ise Ermenistan'a nakli için de Amerikalı temsilcilere başvuru yapmayı kararlaştırdıklarını bildirmişti. 14 Ağustos'ta ise Ankara'da 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Kara Vâsıf Bey'den aldığı bir mektuba göre İstanbul'daki aydınların Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım alınmasına karar verdiklerini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmişti. Mektupta İngiliz ve Fransızların güvenilmez ve sömürgeci olduğu, İtalyanların ise Anadolu üzerinde emelleri bulunduğundan ABD'nin manda yönetimi için uygun devlet olduğu vurgulanmıştır. (Cebesoy, 1953, s. 173). İngiltere başbakanının da Anadolu'da Amerikan mandasının daha iyi olabileceğine ilişkin demeçleri yayınlanmıştır (Eşref Edip, 1335, s. 51). Wilson Prensipleri Cemiyeti üyeleri, İngiltere mandası isteyen saray ve Damat Ferit Paşa Hükümeti çevrelerine karşı İngiltere'nin sömürgeci geçmişi ve Türklerle savaşları nedeniyle İngiltere yerine ABD mandasının daha iyi olacağını değerlendirmişlerdir. Buna karşın Millî Mücadele liderleri dış yardıma kapıyı açık bırakmakla birlikte manda yönetimini tümenden reddetmişlerdir (Arslan, 2019, s. 7; Selek, 1987, s. 280).

Vâsıf Bey'in Amerikan mandası taraftarlığının Halide Edip ile olan dostluğundan kaynaklandığı da değerlendirilmektedir. İngilizce bilmeyen ve işitme engeli bulunan Vâsıf Bey'in R. Crane'in görüşlerini Sivas Kongresi öncesinde Millî Mücadele liderlerine aktarması bu görüşü doğrulamaktadır (Arabacı, 2007, s. 285). Kazım

Karabekir'e göre Selahattin Bey gibi düşünener Doğu Anadolu'ya hâkim olamayan İtilafçı siyasetçiler tarafından kandırılmış kişilerdir (Karabekir, 2008, s. 131). Vâsıf Bey benzer muhtevalı bir mektubu 19 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya ABD mandası için acele edilmesi talebiyle başvuran Canik Mutasarrıfı Hamid Bey'e de göndermişti (Kasalak, 1993, s. 130; Kansu, 1997, s. 177). Mustafa Kemal Paşa, Vâsıf Bey'in girişimlerine cevap mahiyetinde olmak üzere istiklâl ve hâkimiyete zarar vermemek şartı ile Amerika'nın iktisadî ve fennî müzâheretinden zarar gelmeyeceğini, bu çerçevede konunun değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Cebesoy, 1953, s. 173). Manda yönetimini savunanlara göre yeni icat edilmiş bir diplomasi kavramı olan manda yönetiminin gerçek tarifi yapılacak anlaşmaya göre belirlenecekti. Bu nedenle de doğru esaslara bağlanması halinde manda bağımsızlığa aykırı değildi (İzzet Paşa, 2017, s. 64). Erzurum Kongresinde manda yönetimi konusunda olumlu bir karar çıkmamasına karşın kongre kararlarının 7. maddesini dayanak tutan manda yanlıları Millî Mücadele liderlerini ABD mandası konusunda ikna etmek istiyorlardı. Ülkenin ve milletin fakirliği ve borçlarını ileri süren Vâsıf Bey manda yönetiminin istiklâle az da olsa zarar vereceğini ancak Avrupa sömürgesinden Türkiye'yi kurtaracak tek hükümetin ABD olduğunu ısrarla vurguluyordu (Kasalak, 1993, s. 131; Orbay, 1993, s. 255; Atatürk, 1970, s. 110). Amerikan manda yönetimini savunan bir diğer isim *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin (Yalman) Bey'dir (Akşin, 2019, s. 32). Osmanlı Devleti döneminde Amerika'ya yükseköğrenim için gönderilen ilk üç isimden birisi olan (Ergün, 1996, s. 538) Ahmet Emin Bey, *Türkiye bağımsız olarak yaşayamaz. Üzerinde yabancı bir iradenin baskısı lazımdır* ifadesini kullanmıştır. Birçok yazısında Türkiye'ye harici yardım sağlayacak devlet olarak Amerika'yı işaret etmiştir (Akşin, 2019, s. 32). Ahmet Emin Bey *Vakit* gazetesinde istiklali savunanları *pire için yorgan yakmakta mahzur görmeyen komiteci ruhlu milliyetperverler* olarak tanımlıyor ve maceracılıkla suçluyordu. (Kasalak, 1993, s. 134; Sarıhan, 1984, s. 40).

28 Ağustos 1919'da Kazım Karabekir Paşa'nın Erzurum'daki evinde Sivas Kongresi öncesinde Kazım Karabekir, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey arasında yapılan toplantıda Amerikan mandası taraftarlığı eleştirilmiş, bütün imkânlarla istiklal ve bağımsızlık için mücadele edilmesi kararı alınmıştı. Ancak çaresiz kalınırsa istiklâli muhafaza etmek koşulu ile Amerikan müzâheretinin kabul edilebileceği ve bu kararın son cümlesinin gizli kalması da kararlaştırılmıştı (Tansel, 2019, s. 95; Karabekir, 2008, s. 173). Türkiye, İstiklâl Harbi'ni zaferle sonuçlandırıp Cumhuriyeti ilan ettikten iki yıl sonra 7 Ekim 1925 tarihinde Cemiyet-i Akvam Müzâheret Konferansı'na delege göndermiştir. Bu politika 1919 yılındaki düşüncelerin zaferden sonra da sürdürüldüğünü göstermektedir (BCA, 30-18-1-1/16-64-17, 1925). İngiltere ile de 1928 yılında Müzâheret-i Adliye Mukavelesi imzalanmıştır. Müzâheret kelimesi Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri bürokrasisi tarafından karşılıklı yardımlaşma anlamında kullanılmıştır (BCA, 534/36973-148630-4, 1928).

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan ayrılmadan Sivas Kongresi'nde kendisini en fazla meşgul edecek konunun manda tartışması olduğunun farkındaydı (Aşkun, 1963, s. 101). Mazhar Müfit (Kansu) ve *Albayrak* gazetesi sahibi Necati Bey'e Amerikan mandası savunucularının milletin gücüne inanmayanlar olduğunu söylemiş ve manda

düşüncesini benimsemediğini ifade etmiştir (Kansu, 1997, s. 192). Kazım Karabekir, İstanbul basınında ve kamuoyunda manda meselesinin açıkça tartışılmasına karşın hükümetin konu ile ilgili açıklama yapmamasını 29 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği bir telgraf ile eleştirmiştir (Karabekir, 2008, s. 177). Kazım Karabekir, yürünecek tek yolun hürriyet ve istiklâl yolu olduğunu, mandanın intihar anlamına geldiğini vurgulamıştır (Karabekir, 2008, s. 132). Kastamonu'da yayınlanmakta olan *Açıksöz* gazetesi ise *bizi hazinelere boğsalar yine de istiklâlimizden zerre kadar fedakârlığa razı değiliz* ifadeleri ile mandacıları protesto etmiştir (Tansel, 2019, s. 95).

Sivas Kongresinde ABD mandası konusunda hazırladığı muhtıra ile manda yönetiminin tartışılmasında etkin rol oynayan İsmail Hami (Danişment) Bey 10 Ağustos 1919 tarihinde *Memleket* gazetesinde *Manda İster miyiz?* başlıklı yazısında *İstanbul'da tanınmış belirli sayıda kişilerin dışında bütün milletin arzusu tam ve mükemmel bir istiklâlden başka bir şey değildir, Türk istiklâl ister* ifadeleriyle Türk milletinin fikrini açıklamıştır (Kasalak, 1993, s. 134). Bu tespitlere karşın Sivas Kongresi'nin toplanma tarihi yaklaştıkça Temsil Heyeti üzerindeki manda yönetimini fikrinin kabul edilmesine ilişkin baskılar artmıştır. İstanbul'dan ya da İstanbul mahreçli olmak üzere çok sayıda telgraf, mektup ya da kişisel görüşme ile Millî Mücadele liderleri Amerikan mandası yönetimine ikna edilmeye çalışılmıştır. Amerikan mandası için Ermenilere Doğu Anadolu'dan toprak verilmesinin uygun görülmesinin istendiği görüşlerde bulunmaktadır (Karabekir, 2008, s. 165). İstanbul'da bu dönemde siyasi partiler arasında Hürriyet ve İtilaf Fırkası İngiliz mandasını, Milli Ahrar Fırkası ve Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası ABD müzâheretini destekliyordu. Basında *Tasvirî Efkâr*, *Vakit*, *İstiklal*, *Tercüman*, *Tarık*, *İfham*, *İktisâdî İstiklal* ve *Yeni Gazete* Amerikan müzâhereti ya da mandası taraftarı yazılar yayınlıyordu. *Alemdar*, *Türkçe İstanbul* ve *Sabah* gazeteleri ise İngiliz mandasını savunan haberler yapıyordu. *Memleket* gazetesinde ise manda karşıtı yazılar kaleme alınıyordu (Sarıhan, 1984, s. 27). İstanbul gazetelerinde ABD mandası taraftarları ile İngiliz mandası taraftarları arasında tartışmalarında yaşandığı, manda ve idari vesayeti kabul etmediğini ifade eden gazeteci ve aydınların siyasi müzâheret taleplerini dile getirdikleri görülmektedir (Kasalak, 1993, s. 135; Karabekir, 2009, s. 729; Kansu, 1997, s. 177).

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum günlerinde kendisine gelen ve manda yönetimini savunan mektupları delegelerinin huzurunda okutmuş ve heyecanlı bir ses tonu ile *hayır, manda yok ya istiklâl ya ölüm* ifadesi ile düşüncesini belli etmiş, (Kansu, 1997, s. 192) manda yönetimi isteyenleri millî irade ve istiklâl fikrinden habersiz, gafil ve bunalmış insanlar olarak değerlendirmiştir (Kansu, 1986, s. 231). 8 Temmuz 1919'da askerlik görevinden istifa ile *sine-i millete* dönen, Erzurum ve Sivas Kongrelerine sivil kimliğiyle katılan Mustafa Kemal Paşa'nın kongre beyannamelerine yansıyan bağımsızlık düşüncesini bu durumuyla birlikte değerlendirmek daha anlamlı olacaktır (Karpaz, 2012, s. 119).

Eski Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Türkiye'nin bölünmekten kurtulması için ABD mandasına olumlu yaklaşıyordu. Sivas Kongresi'ne manda yönetimi hakkında muhtıra verildiği günlerde İstanbul'dan Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için Erzurum'a

gelen ancak onun Sivas'a gitmiş olması nedeniyle Kazım Karabekir ile görüşen Erkan-ı Harp Saffet (Arıkan) Bey, İzzet Paşa ve İsmet Bey'le birlikte Amerikan mandasının kabul edilmesine yönelik bir rapor hazırladıklarını ve raporu Sivas Kongresi'ne sunmak istediğini söylemiştir. Raporu alan Kazım Karabekir, adı geçen üç kişiyi İstanbul'da beklemek yerine Anadolu'ya Millî Mücadele'ye katılmaya davet etmiştir. Saffet Bey'i de bu konudan kimseye bahsetmemesi için tembihlemiştir (Kasalak, 1993, s. 134; Karabekir, Günlükler, 2009, s. 726) Kazım Karabekir bu raporu tam istiklâl düşüncesine zarar verir endişesiyle kongreye göndermediğini ifade etmektedir (Karabekir, 2008, s. 186).

Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresi'ne kadar geçen sürede vatanın geleceği hakkında endişe duyan devlet adamı, aydın ve subayların mevcut durumdan kurtulmak için çareler düşünürken farklı yollara yöneldikleri anlaşılmaktadır. İstanbul'daki aydınların Türk milletinin bağımsızlık idealini tanımıyor olmalarından kaynaklanan ümitsizlikleri nedeniyle ABD mandasını kurtuluş çaresi olarak gördükleri değerlendirilebilir (Özalp, 2020, s. 50; Tevetoğlu, 1987, s. 201). İstanbul siyaset ve basın çevrelerinin bu yaklaşımına karşın Türk milletinin tam bağımsızlık için gösterebileceği fedakarlığı yakından gözleme imkânı bulan ve tecrübe eden orta rütbeli subaylar ve milletiyle birlikte yaşayan öğretmen, din görevlisi vb. kamu görevlileri ise manda fikrine olumsuz yaklaşmışlardır. Millî Mücadele döneminde milliyetçi liderler ABD ile sürdürülebilir bir ilişki kurmak istiyorlardı. ABD ile kurulacak ilişkilerin gelecekte Türkiye'nin dışarıda tanınmasına içeride ise sanayi, tarım, ekonomi alanlarında ihtiyaç duyulan teknik yardıma katkı sağlayacağını düşünüyorlardı (Erken, 2020, s. 13; Kansu, 1997, s. 209). Mustafa Kemal Paşa "... bendeniz ne Fransızların ve ne de herhangi bir devleti ecnebiyenin sahabetine tenezzül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük nokta siyanet ve membai şefaât milletın sinesidir" ifadesiyle millî bağımsızlığa ve millete güvenine vurgu yapıyordu (Atatürk, 1970, s. 80). Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Erzurum Kongresi'ndeki çalışmaları ve Anadolu'daki siyasi faaliyetleri, görüşmeleri bölgedeki hükümet görevlileri ve askerî erkan tarafından takip ediliyor ve ilgiler telgraflar vasıtasıyla bilgilendiriliyordu (BOA, DH.ŞFR.642-35, 1919). Sivas Kongresi manda tartışmaları bakımından bu siyasi atmosferde toplanmıştır.

2. Sivas Kongresinde Manda Tartışmaları

Hazırlıkları Amasya Genelgesi ile başlayan Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da saat:14.00'da Sivas Lisesi salonunda Fransa'nın işgal tehdidi, Vali Reşit Paşa'nın endişeleri ve Elâzığ Valisi Ali Galip'in engelleyici girişimlerinin gölgesinde toplanmıştır (Tansel, 2019, s. 89; Atatürk, 1970, s. 86; BOA, DH.ŞFR. 643-38, 1919). Türk vatanının her köşesinden temsilcilerin katılması planlanan ancak ulaşım ve güvenlik nedenleriyle hedeflenen daha az sayıda delegenin katılımı ile toplanan Sivas Kongresi'nde vatanın bütününe kapsayan kararlar alınmıştır. Kongreye katılan delege sayısını kesin olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Arşiv belgelerinde delege listesine ilişkin kesin bilgi bulunmamaktadır. Delege sayısı kaynaklarda 28'den 48'e kadar farklı rakamlar ile ifade edilmektedir. Bu farklılıkların kongre sırasında farklı günlerde kongreye katılan ya da mahallinde seçilmediği halde kongreye iştirak eden temsilcilerden kaynaklandığı da değerlendirilmektedir (Kasalak, 1993, s. 129; Arif Bey,

1987, s. 31). Kongrenin açılış oturumunda Mustafa Kemal Paşa vatanın durumu, işgaller ve yapılması gereken çalışmalar üzerine bir konuşma yapmıştır (İrâde-i Milliye, 2014, s. 17). Birinci oturumda kongre başkanlığına Mustafa Kemal Paşa, ikinci başkanlıklara İstanbul delegesi İsmail Fazıl Paşa ve Rauf Bey, divan kâtipliklerine İstanbul delegesi İsmail Hami Bey ve Afyonkarahisar delegesi Mehmet Şükrü Bey seçilmişlerdir (Goloğlu, 1969, s. 2; Atatürk, 1970, s. 115).

Mustafa Kemal Paşa'dan önce Sivas'a gelen 25 delege kongre gündemi hakkında görüşmüşlerdir. Bu görüşmede kongrede konuşulacak konuları belirlemek üzere hazırlık komisyonu (İhzari Encümeni) oluşturulmuştur. İsmail Hami Bey, Bekir Sami Bey, İsmail Fazıl Paşa, Şükrü Bey ve Osman Nuri Bey'den oluşan bu komisyon Millî Mücadele konularıyla birlikte Amerikan mandasının kabul edilmesini de kapsayan bir muhtıra hazırlamıştır (Atatürk, 1970, s. 88; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009; ATESE, Atatürk K. (1905-1908). 6.0.54, 1919). Bu muhtıra İsmail Fazıl Paşa, İsmail Hami Bey ve Bekir Sami Bey tarafından kongre başkanlığına verilmiştir (Aytepe, 1999, s. 480). Rauf (Orbay) Bey muhtıranın İstanbul'da hazırlandığını ve Kara Vâsıf Bey tarafından Sivas'a getirildiğini iddia etmektedir (Orbay, 1993, s. 267). Kongre toplandıktan sonra bu teklif önce komisyonda görüşülmüş ancak bir karar alınmadan kongre genel kuruluna sunulmuştur. Bu önerge ile Amerikan mandası fikri Millî Mücadele'nin resmî gündemine dâhil olmuştur. Muhtırayı hazırlayan üyeler Vâsıf Bey'in Amiral Bristol ve diğer temsilciler ile ilişkisi olması nedeniyle komisyonda görev yapmasını talep etmiş ve bu talep kongre delegeleri tarafından kabul edilmiştir (Toparlı, 2015, s. 81). İsmail Hami Bey, Sivas Kongresi sonrasında da kongre sürecinin tartışılan isimlerinden birisi olmuştur. Kongreye gelişi, cumhuriyet idaresine karşı oluşu ve temsilciliği konuları hakkında tartışmalar yaşanmıştır (BCA, 30-10-0-0-105-688-16, 1925). İsmail Hami Bey hakkında daha sonra şayan-ı itimat olmayan hareketleri olduğu ve suikast cemiyeti kurduğu iddialarıyla tahkikat yapılmıştır. Bu uygulama Sivas Kongresi'nde manda tartışmalarının etkilerinin uzun süre devam ettiğini de göstermektedir (BOA, HR.İM. 16-89-1/3, 1923).

Kongreye sunulmak üzere hazırlanan muhtıraya karşın oturum başlamadan Rauf Bey'in odasında kulisler sırasında Rauf Bey *manda isteyenler bilmelidirler biz tam bağımsızlıktan yanayız, tam bağımsız bir Türkiye'ye istiyoruz* ifadesi ile kongre öncesi tutumunu belli etmiştir (Goloğlu, 1969, s. 87; Kansu, 1997, s. 239). Sivas Kongresi sürerken Rauf Bey'in Mazhar Müfit Bey'e yanındaki Denizli temsilcileri Necip Ali (Küçükağa) ve Yusuf Bey (Büyükağa) ima ederek *senin Denizlililer manda taraftarı demesi üzerine Necip Ali Bey biz Denizli'den Sivas'a manda almak ve dilenmek için gelmedik* şeklinde sert bir cevap vermiştir (Aşkun, 1963, s. 135). Millî Mücadele taraftarlarının manda konusunda şakaya bile tahammülleri yoktu. Türk milliyetçileri milletin istiklâlî uğruna aralarındaki farklılıkları bir kenara bırakarak ölüm-kalım mücadelesini kabullenmiş gözüküyorlardı (Adıvar, 2009, s. 168).

Muhtıra 8 Eylül 1919 Pazartesi günü saat: 14:30'da başlayan kongre oturumunda tartışıldı (ATESE, Atatürk K. (1905-1908). 6.0.54, 1919; Toparlı, 2015, s. 127). Ali Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami Bey, Kara Vâsıf Bey ve *Memleket* gazetesi sahibi Mülkiye mezunu İsmail Hami Bey tarafından son şekli verilen muhtırada

manda yönetimi tanımlanmış, manda yönetiminin Türkiye'ye yararları ifade edilerek ABD mandası teklif edilmiştir (Cevzililer, 2003, s. 208; Kandemir, 1954, s. 2949). Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çalışma arkadaşlarından eski Üçüncü Kolordu Komutanı Miralay Refet (Bele) Bey de bu görüşü savunuyordu (Goloğlu, 1969, s. 73). Reşit Paşa, Sivas Kongresi hazırlık aşamasında temas ettiği ve Mustafa Kemal Paşa ile yakın olan kişilerden hiçbirisinin mandaya taraftar olmadığını düşünmektedir (Reşit Paşa, 1940, s. 130). Ancak tutanaklardan İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami Bey, Hami Bey ile kongreye son anda katılan Refet Bey ve Kara Vâsıf Bey'in manda yönetimini savundukları anlaşılmaktadır (4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009; ATESE, Atatürk K. (1905-1908). 6.0.54, 1919).

Vâsıf Bey, Sivas Kongresi 4. toplantı 2. oturumunda Milletler Cemiyeti'nin 3 tür manda tanımladığını bunlardan birincisi ilkel kavimler ve sömürgeler üzerindeki manda, ikincisi I. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kurulan devletler üzerinde kurulacak manda, üçüncüsü ise daha önce bağımsız olan devletler üzerinde kurulacak manda yönetimi olduğu söylemiştir. Vâsıf Bey'e göre Türkiye üçüncü gruba giren yegâne ülkedir. Vâsıf Bey konuşmasında manda muhtırasını hazırlayan Hami Bey'in görüşlerini de aşan bir yaklaşımla mandayı olumlu gösteren bir tutum takınmıştır (Atatürk, 1970, s. 104; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009).

Muhtırayı birlikte hazırlayan Fazıl Paşa, Bekir Sami Bey ve Hami Bey, Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı ve sonrasında yaptığı anlaşmalardaki hükümlerin manda şartlarına göre daha bağımlı bir devlet yapısı ortaya çıkardığını iddia etmişlerdir. Osman Nuri Bey ise konuşmasında devletler hukukunda yer alan bağımsızlığın korunması şartına bağlı olarak manda yönetiminin kabul edilebileceğini, bağımsızlığa zarar vermemesi şartının önemli olduğunu ve Türkiye'nin mandater devlete, manda şartlarını belirlemeden manda yönetiminin kabul edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir (ATESE, Atatürk K. (1905-1908). 6.0.54, 1919). Kongreye Temsil Heyeti üyesi sıfatı ile katılan Erzurumlu Hoca Raif (Dinç) Efendi tartışma usulü ve kavram tartışmalarının bir öneminin olmadığını, manda yönetiminin kesin olarak reddedilmesi ve tam istiklâlden başka bir kelime kullanılmaması gerektiğini söylemiştir (Goloğlu, 1969, s. 95).

Karahisar Temsilcisi Şükrü Bey komisyonun hazırladığı rapora göre bilim, sanat ve ekonomide Türkiye'nin kesinlikle yardıma muhtaç olduğu, kendi başına sorunların altından kalkamayacağını ifade edildiğini bu nedenle de mandaya sıcak bakıldığını, İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'den birisinin mandater devlet olmasını hususunun tartışıldığını, İngiltere'nin Türk düşmanlığı, Fransa'nın ekonomik yetersizliği, İtalya'nın ise Anadolu'daki ihtirasları nedeniyle mandater devlet olmaya uygun olmadıklarını, ABD'nin istila politikası uygulamadığı için mandater devlet olarak kabul edilmesinin uygun olduğunu ancak bu kabulün bağımsızlığı korumak için şartlara bağlanmasını düşündüklerini ve şartları belirlediklerini ifade etmiştir (Toparlı, 2015, s. 136; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009).

Sivas Kongresi tutanaklarında manda görüşünü savunanlara göre Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'ne manda için bazı şartlar ileri sürmelidir. Bu şartlar; bir manda komisyonu oluşturulması, memleketin işgal altındaki bölgelerinin

boşaltılmasına mandacının yardımı, eski anlaşmaların yürürlükten kaldırılması konusunun pekiştirilmesi, adli bağımsızlığımızın dokunulmazlığı, boğazlardaki istihkâmların ya yıkılması veya uluslararası güç tarafından işgal edilmesi suretiyle boğazlar meselesinin çözümü, mali bağımsızlığın sağlanması, mandanın belirli bir süre ile sınırlandırılması, mandada milliyet ilkesinin kabulü, yetimler ve dulların hakları, sınırlarımızın milliyet ilkesine gereğince adil bir biçimde belirlenmesi, azınlıklar konusunun nüfus değişimi yolu ile çözülmesi, devletimizin tarafsızlığının sağlanması, mandanın tarafsız bir şekilde uygulanması için Ermeni ve Rum azınlıklara mensup Amerikan uyruklulara Türkiye’de resmî görev verilmemesi, millî egemenlik ve kuruluşların kalıcılığı, devletin dışarıda temsil edilme hakkının kalıcılığı, Patrikhanelerin ait oldukları memleketlere nakli ve Milletler Cemiyeti’ne bir an önce girmemiz için gerekenin yapılması olarak belirlenmiştir (4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009; ATESE, Atatürk K. (1905-1908). 6.0.54, 1919).

Bu şartlardan anlaşıldığına göre; mandayı savunanlar manda kavramına bilinenden farklı anlamlar yüklüyordu. Vâsıf Bey *bir kere esas itibari ile mandayı kabul edelim de şartlar hakkında daha sonra görüşürüz* ifadesi ile şartları önemsiz gördüğünü ifade ediyor, Macit Bey ise Türkiye’nin mevcut durumunda kendi başına sorunlarını çözüp çözemeyeceğine karar verilmesi gerektiğini, manda meselesinin bu karardan sonra görüşülmesini talep ediyordu (4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009; Atatürk, 1970, s. 104).

Mustafa Kemal Paşa’ya göre, bir yanda devletimizin içeride ve dışarıdaki bağımsızlığından vazgeçmemesi meselesi diğer yanda ise devlet ve milletin dışarının zararlı baskısına karşı yardım ve destek ihtiyacı bulunuyordu. Mesele bu iki konunun millet menfaatine birleştirilmesinden ibaretti. Mustafa Kemal Paşa eğer bir dış yardım ihtiyacı zorunlu ise bunun Amerika Birleşik Devletleri tarafından yerine getirilmesinin tercih edilmesinin daha uygun olduğunu ancak yardımların içerideki ve dışarıdaki bağımsızlığı kaybetmemize neden olmaması gerektiğini düşünüyordu (Toparlı, 2015, s. 141; Atatürk, 1970, s. 106). İstanbul’dan Askerî Tıbbiye talebesi Hikmet Bey (Boran) Sivas Kongresi’ne talebe cemiyeti temsilcisi olarak katılmıştır. Hikmet Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya hitaben *manda fikrini siz kabul ederseniz sizi de reddeder, Mustafa Kemal’i vatan kurtarıcısı değil vatan batırıcısı olarak adlandırır ve telin ederiz* ifadelerini de ihtiva eden sert bir konuşma yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Hikmet Bey’e azınlıkta kalırsa bile manda fikrinin kabul etmeyeceğini söylemiştir (Tansel, 2019, s. 96). Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey’e Sivas Kongresi devam ederken İstanbul’dakilerin işgal altında cesaretlerini kaybettiklerini Anadolu’daki istiklal aşkını göremediklerini söylemiş ve manda ve himayeye kesin karşı olduğunu belirtmiştir (Kansu, 1997, s. 248).

Sivas Kongresi tutanaklarında *mandayı kabul edelim, bağımsızlıktan söz etmeyelim* yaklaşımına sahip olan Hami Bey, Vâsıf Bey ve Bekir Sami Bey’in karşısında dış desteğe mecbur olduğunu kabul eden ancak bağımsızlığı kaybetme pahasına bir dış desteği kabul etmeyecek delege sayısının çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan özellikle ABD mandası konusunda olumlu yaklaşan İsmail Fazıl Paşa da dahil olmak üzere kongre üyelerinden hiçbirinin bağımsızlık aleyhine söz söylemedikleri görülmektedir (Toparlı, 2015, s. 145; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri,

2009; Atatürk, 1970, s. 106). Hami Bey ise hemen karar verilmesinin gerekli ve meselenin açık olduğunu, devlet gelirlerinin ancak borçların faizini karşılayabildiği bu koşulda desteğe muhtaç olduğumuzu söylemiştir (Toparlı, 2015). İsmail Fazıl Paşa ise siyasî, adlî, malî yönden bağımsızlığın devam etmesi gerektiğini, mandater devletin Türkiye'nin ekonomisini, ziraatını ve idaresini iyileştirmek için destek olacağını, Türkiye'nin ise bu desteğin karşılığını daha sonra ödeyeceğini, kendisinin manda yönetiminden bunu anladığını ifade etmiştir.

Uzun tartışmaların neticesinde Hami Bey ve Bekir Sami Bey manda kavramının anlamı üzerinden meselenin delegeler tarafından anlaşılmadığını ifade ederek manda yönetimi tekliflerini geri çekmişlerdir (Toparlı, 2015, s. 149; Atatürk, 1970, s. 107). Teklifin geri çekilmesinde Mustafa Kemal Paşa'nın tutumuyla birlikte delegelerin büyük bir çoğunluğunun karşı tutumunun etkili olduğu değerlendirilmiştir (Lewis, 1993, s. 249). Bursa delegesi Ahmet Nuri Bey manda talebinin acizlik ifadesi olduğunu, Türk milletinin zillete tahammülü olmadığını sert ifadelerle beyan etmiştir (Günaydın, 2010, s. 118).

Teklifin geri çekilmesine karşın manda tartışmaları devam etmiştir. Sivas kamuoyunda teklifi savunanlar mandacı olarak yaftalanmışlar hatta bu kişiler sokakta yürürken insanlar birbirlerine *mandacı geçiyor* diye göstererek alay etmişlerdir (Reşit Paşa, 1940, s. 130). Refet Bey ise Amerikalıların başlangıçta İngiltere'nin etkisi ile bölgede Türkiye ve Ermenistan üzerinde manda yönetimine istekli olduklarını ancak İngiltere'nin boğazlar üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için ABD mandasını bir araç olarak kullanmak istediğini gördüklerinde *yok, biz manda filan bir şey istemiyoruz!* diyerek geri çekildiklerini, *biz o kadar uzakta bir manda kabul edemeyiz!* yaklaşımı ile mandater devlet olma düşüncesini reddettiklerini ifade etmiştir (4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009; Atatürk, 1970, s. 108; ATESE, Atatürk K. (1905-1908). 6.0.54, 1919). Refet Bey'in bu konuşmalarından Amerika'nın bölgede bir manda yönetimine çok sıcak bakmadığı da anlaşılmaktadır. Refet Bey 500 milyon lira borcu, harap bir memleketi, verimsiz topraklarıyla on, on beş milyon geliri olan bir milletin dış yardım olmaksızın hayatını sürdürmesinin imkânsız olduğunu, bu yardımın ise ancak Türkler ile geçmişten düşmanlık tecrübesi olmayan bir devlet olan ABD'nin sağlamasının daha yararlı olacağını düşünmektedir. Refet Bey Amerikan Senatosu'na *Biz ne komiteyiz ne Bolşevîğiz! vatanımızın kurtuluşu ve bağımsızlık çalışıyoruz; biz sizden bu konuda yardım istiyoruz, bu dileğimizi Erzurum Kongresi'nin bildiriyle de ima etmiştik; biz bir karar vermeden gelip burayı görünüz; geliniz anlayınız. Biz doğrudan doğruya hayatını sürdürme yeteneğine sahip bir milletiz; bu memleketi imar edin!* içerikli bir mektup, ya da mümkünse bir temsilci gönderilmesinin yararlı olacağını ifade etmiştir (Toparlı, 2015, s. 159; Atatürk, 1970, s. 108; Selek, 1987, s. 292). Ahmet Nuri Bey ise 600 yıl bağımsız yaşayan bir millet olarak kendi kaynaklarımıza dayanarak bağımsız yaşamaya devam etmemiz gerektiğini ifade ederek, manda yönetiminin reddedilmesini istemiştir. Türkiye'nin kısa bir süre önce Azerbaycan'ın vekaletini üstlenme pozisyonunda iken bugün vatanımızın yönetimini vekaleten bir başka devlete bırakmanın kabul edilemeyeceğini kesin sözlerle belirten Ahmet Nuri Bey, Amerika'ya heyet

gönderilmesi ve Türk Millî Mücadele'sinin anlatılmasının yararlı olacağını ifade etmiştir (4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009).

İsmail Hami Bey, Türk topraklarının İngiltere, Fransa, İtalya manda bölgeleri ile Yunan ve Ermeni işgal bölgeleri olarak bölünmesinden ABD mandası altında Türk vatanının daha iyi olacağını düşündüğünü söylemiştir. Hami Bey'e göre ülkenin mevcut durumundaki belirsizlik yerine Amerikan vesayet yönetiminin daha belirgin bir umut olduğunu düşünülmektedir. Hami Bey'in kongre tutanaklarına yansıyan ifadelerinde Amerika'nın insancıl, ahlaki ve demokrat tavrına vurgu yaptığı görülmektedir. Refet Bey'in Amerika'nın Türkiye'de mandater devlet olmayı kabul etmeme ihtimalini de değerlendiren Hami Bey, ABD'nin Türkiye'de manda yönetimi kabul etmesi için propaganda yapılması gerektiğini söylemiştir. Konuşmasının içeriği incelendiğinde Hami Bey'in Sivas'a gelmeden ABD mandası hakkında İstanbul'da görüşmeler yaptığı anlaşılmaktadır (Toparlı, 2015, s. 171; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009). Vâsıf Bey de komisyon arkadaşının düşüncelerini benimsediğini söyleyerek İstanbul'daki ABD temsilciliği aracılığıyla mektup ya da temsilci gönderilmesini desteklediğini belirtmiştir (Toparlı, 2015, s. 185).

Sivas Kongresi'ndeki bu tartışmalara karşın ABD'nin Türkiye'de manda yönetimini üstleneceğine dair resmî bir açıklaması da yoktu. Wilson Prensipleri Cemiyeti üyelerinden Halide Edip Hanım'ın isteği ile Sivas Kongresi'ni takip eden Amerikalı gazeteci *Chicago Daily News* gazetesi muhabiri Louis Edgar Browne kendisinin Sivas'ta resmî bir sıfatla bulunmadığını, Amerika'nın Türkiye'de bir mandayı kabul edeceğine de ihtimal vermediğini söylemiştir (Tansel, 2019, s. 96; Reşit Paşa, 1940, s. 123). Mustafa Kemal Paşa'nın ABD'li gazeteci ile görüşmesinde manda kelimesini kullanmaktan kaçındığı onun yerine yardım kelimesini kullandığı görülmektedir (Ayışığı, 2004, s. 45; Atatürk, 1970, s. 104). Halide Edip Hanım, Sivas Kongresi'ne ABD temsilcilerinden bir heyet göndermek istemiştir. Ancak heyetin programının kongre tarihi ile uyuşmaması nedeniyle gazeteci Browne'ni Sivas Kongresi'ni takip etmek üzere yönlendirmiştir. Belki de bu nedenle Kazım Karabekir ABD'li gazetecinin kongreyi Amerikan heyeti adına takip ettiğini ifade etmiştir (Karabekir, 2008, s. 157). Amerikalı gazetecinin gazeteci değil istihbarat görevlisi olduğu, Crane tarafından Anadolu'daki durumu değerlendirmek üzere Sivas'a gönderildiğine ilişkin iddialar da bulunmaktadır (Özçelik, 2011, s. 140). 20 Ağustos 1919 tarihinde Halide Edip Hanım, Mustafa Kemal Paşa ve İttihat-Terakki liderleri hakkında bilgiler ihtiva eden bir mektubu *istediğiniz bilgiler* notu ile Richard Crane'e göndermiştir (Çalışlar, 2010, s. 181; Öğreten, 2022, s. 176). Bu bilgilere göre Browne ve Halide Edip'in Amerika'nın Türkiye'deki üst düzey görevlileri ile yakın ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, İsmail Hami Bey tarafından hazırlanan raporda Mr. Browne'ye atfedilen önemin gazetecinin kendi söylemleri ile uyumlu olmadığını, gazetecinin ABD adına bir açıklama yapma salahiyetine sahip olmadığını, manda kavramının ise açık bir tanımının bulunmadığını belirtmiştir (Toparlı, 2015, s. 127; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009). ABD'li gazeteci ülkesinin demokrasi ülkesi olarak manda yönetiminden yana olmadığını da ifade etmiştir (Goloğlu, 1969, s. 87). ABD mandasını savunanların İstanbul ya da Anadolu'da görüştüğü ABD vatandaşlarını yetkili kişi

olarak görmeleri ve onların kişisel görüşlerini devlet görüşü olarak değerlendirmeleri manda fikrinin uzun süre tartışılmasında etkili olmuştur (Kasalak, 1993, s. 133).

Sivas Kongresi'nde manda tartışmalarında hem manda taraftarları hem de karşıtları görüşlerini Wilson Prensiplerinin 12. maddesi ile savunmuşlardır (Tanör, 2016, s. 64). Dış mali yardım ihtiyacının tam bağımsızlığa engel oluşturmayacağı düşüncesi de ABD mandasının talep edilmesi fikri de Amerika'nın insani ve barışçıl yönü üzerinden değerlendiriliyordu. Rauf Bey tartışmalar sırasında karşıt görüşleri teskin eden yapıcı bir rol üstlenmiştir. Rauf Bey, manda yönetimini dönemin şartlarında Türkiye'nin kendi gücünü toplayana kadar büyük bir devletin geçici yardımı olarak anlamıştır. Onun değerlendirmesine göre Türkiye'de İngiliz ya da Amerikan manda yönetimi çoğunlukla İstanbul'da bulunan aydınların kurtuluş çaresi olarak gördükleri düşünce olup Millî Mücadele liderleri tarafından düşünülmemiştir. (Orbay, 1993, s. 249; Lewis, 1993, s. 241).

Manda meselesi 9 Eylül 1919 Salı günü saat: 14:30'da gerçekleşen 5. toplantıda oylanmış ve Erzurum Kongresi Bildirgesinin 7. maddesindeki şekliyle ve oy birliğiyle kabul edilmiştir (Toparlı, 2015, s. 187; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009). Bu karar günümüz Türkçesi ile şöyledir;

Milletimiz insancıl, çağdaş amaçları yücelten ve fenne uygun, sanat ile ilgili ve ekonomik durum ve gereksinmemizi değerlendirir. Bundan dolayı devletimizin ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak koşulu ile altıncı maddede açıklanan sınır içerisinde millî esaslara saygılı ve ülkemize karşı yayılma isteği beslemeyen herhangi bir devletin fenne uygun, sanat ile ilgili ekonomik yardımını kıvançla karşılırsınız ve bu hakça ve insanca koşulları içeren bir barışın da ivedi karar altına alınması insanlığın esenliği ve dünyanın dirlik ve düzenliği adına alacağımız milli isteğimizdir (Yazıcı, 2015, s. 24; Sungu, 1941, s. 8).

Kongre kararları Fransızcaya çevrilmiş, Mustafa Kemal Paşa kongre delegasyonu adına bu kararları batılı muhataplara da iletmiştir (BCA, 502/22240-97940-3, 1919). Sivas Kongresi'nde alınan kararlar vatanın bütünlüğünü ve bölünmezliğini ifade eden milliyetçi bir karaktere sahiptir (Tanör, 2016, s. 187). Kongredeki manda tartışmaları ve kongrede alınan karar millî mücadele tarihinin yönünü belirlemiştir. Manda yönetiminin kongre tarafından reddedilmesi bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun önemli adımlarından birisini teşkil etmektedir (Savaş, 2019, s. 104). Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi Beyannamesinin 7. maddesinin mandacılık ve Amerikan Mandası fikrine kesinlikle karşı olduğunu belirtmektedir. 7. Maddede geçen muavenet kelimesi yardım anlamında kullanılmıştır (Atatürk, 1970, s. 112). Sivas Kongresi'nde alınan kararlar telgraf ve basın yoluyla kamuoyu ile paylaşılmış, Zonguldak Kaymakamlığı aracılığıyla Padişah'a da takdim edilmiştir (BOA, DH.EUM.AYŞ. 23-33-01, 1919).

2.1. Amerika Birleşik Devletleri Kongresine Mektup

Manda oylamasından sonra konuşma yapan Rauf Bey, kabul edilen ifadede kastedilen devletin Amerika olduğunu, kendisinin de Anadolu'da resmî görevi olmayan Amerikalı gazeteci ve diğer kişiler ile yaptığı görüşmelerde ABD'nin bölgede Ermenistan ya da Türkiye mandasına ilişkin oluşmuş resmî bir görüşünün olmadığını

belirtmiştir (Orbay, 1993, s. 257). ABD’li gazetecinin de tavsiye ettiği ABD’ye mektup yazılması düşüncesi Rauf Bey’in önerisi ile kongrenin reyine sunulmuş, kongre ABD’ye mektup yazılması fikrini oy birliği ile kabul etmiştir (Toparlı, 2015, s. 189-191; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009). Rauf Bey’in teklifi ile Amerikan Kongresine Türkiye hakkında olumsuz fikirleri düzeltmek üzere memleketimizi tetkik edecek ve gerçeği görecek bir heyetin davet edilmesi kararlaştırılmıştır (Tansel, 2019, s. 143; Atatürk, 1970, s. 114). ABD senatosuna yazılan mektup 10 Eylül 1919 Çarşamba günü kongre 7. genel toplantısında okunmuş ve tartışmalardan sonra son şekli verilerek kabul edilmiştir (Toparlı, 2015, s. 237; 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, 2009). Rauf Bey’in uzlaştırıcı rolü ile Kongre hem *muhill-i istiklâl* olarak gördüğü manda teklifini reddetmiş hem de dış yardımı uygun şartlarda sağlamayı öngören bir çözüm yolu benimsemiştir (Nadi, 1998, s. 106). Kongre kararı gereğince Mustafa Kemal Paşa, Sivas Milli Kongresi adına ABD Senatosu başkanlık heyetine *Osmanlı İmparatorluğunun topraklarının ve halkının keyfi idaresine bir barış anlaşmasıyla müsaade edilmeden önce, tarafsız bir devlet görüşü ile durumu yerinde incelemek için Senato üyelerinden kurulu bir komitenin Türkiye’ye gönderilmesini talep eden İngilizce bir mektup kaleme almıştır* (Goloğlu, 1969, s. 97; Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, 1999, s. 466). Mektupta manda meselesine temas edilmeden ABD’li heyetin barış öncesi Türk topraklarında inceleme yapması istenmiş ve bu incelemenin barışın tesisine katkı sağlayacağı belirtilmiştir (Cebesoy, 1953, s. 176; Selek, 1987, s. 293).

Mustafa Kemal Paşa *Nutuk*’ta bu mektubun gönderip gönderilmediğini hatırlamadığını ve mektuba özel bir önem vermediğini söylemektedir (Atatürk, 1970, s. 114). Buna karşın davet mektubu Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy’a göre telgrafla gönderilmiş, diğer kaynaklara göre ise Washington’a iletmek üzere ABD’li gazeteci Browne’ye verilmiştir. Browne da mektubu muhatabına teslim etmiştir (Mango, 2000, s. 243; Ayışığı, 2004, s. 53). Mektubun hem telgraf yolu hem de gazeteci Browne eliyle iki ayrı kanaldan Washington’a ulaştırılmış olma ihtimali de mümkündür. Mektup 16 Ekim 1919 günü *Chicago Daily News* gazetesinde Browne tarafından *Himaye İçin Birleşik Devletlere Türkiye’nin Başvuru Metni* başlığı ile yayınlanmıştır (Günaydın, 2010, s. 103). Bu başlığa karşın metin içerisinde manda ve himaye talebine yönelik ifadeler yer almamaktadır. ABD tarafından mektuba cevap verildiğine ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. Mektubun ABD’ye gönderilmesi Millî Mücadele döneminde Amerikan mandası yanlılarını teskin etmeye yaradığı ve Millî Hareketi’nin ABD senatosunda tanınmasını sağladığı da değerlendirilmiştir (Kinross, 2018, s. 296).

2.2. ABD Heyeti ile Mustafa Kemal Paşa Arasındaki Görüşme

Kongre delegelerinin Sivas’ta toplanmaya başladığı günlerde Amerikalı Tümgeneral James Guthrie Harbord’un başkanlığında bir heyetin Sivas’a geleceğine ilişkin haberler de yayılmıştı (Reşit Paşa, 1940, s. 124; Aşkun, 1963, s. 99). Millî Mücadele döneminde Türkiye’ye *American Military Mission to Armenia* isimli heyetin başkanı olarak gelen Harbord, İstanbul’da padişah tarafından kabul edilmiş, aydınlar ile Robert Koleji’nde yapılan toplantıda görüşmüştür. Bu görüşmelerde ABD’li general ile mülakat yapan Ahmet Emin Bey görüşme öncesinde heyet üyeleri arasında

Columbia Üniversitesi'nden sınıf arkadaşı W. Cumberland ile karşılaşmıştır (Özçelik, 2011, s. 184). Bu örnek Wilson Prensipleri Cemiyeti üyelerinin Amerika ile ilişkilerinin derinliğini göstermesi bakımından önemlidir. Harbord komisyonu, Doğu Anadolu'da kurulması planlanan ABD mandasındaki Ermeni devleti imkânlarını incelemek için bölgeyi ziyaret etmiştir. 1919 yılı ekim ayında ABD başkanı Wilson'un kalp krizi geçirerek felç olması heyetin çalışmalarının etkisini azaltmıştır (Çalışlar, 2010, s. 182). Harbord heyetinin resmî adı ve komisyonun çalışmaları görevlerinin Türkiye üzerinde bir Amerikan mandası araştırması değil, Doğu Anadolu'da Ermenistan üzerinde manda idaresinin araştırılması olduğunu göstermektedir (Köse, 2016, s. 149).

General Harbord'un Anadolu'daki inceleme görevi Sivas ziyaretini de kapsıyordu. Harbord, 20 Eylül 1919'da Sivas'a gelmiş, askerî törenle karşılanmıştır (İrâde-i Milliye, 2014, s. 29). 22 Eylül 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, eski Washington Büyükelçisi Ahmed Rüstem Bey ve Bekir Sami Bey'den oluşan Türk heyeti ile Tümgeneral Harbord, General Moseley, General Mc. Coy'dan oluşan ABD'li heyet Sivas'ta 2-4 saat süren bir görüşme yapmışlardır. Fahir Armaoğlu'na göre bu görüşmenin içeriği iki taraf arasındaki mutabakata göre günümüze değin açıklanmadığından görüşme içeriği hakkında bilgi sahibi olunamamıştır (Armaoğlu, 2017, s. 29; Tevetoğlu, 1987, s. 204; Köse, 2016, s. 141). Bu duruma karşın görüşme içeriğine ilişkin bazı telif eserlerde bilgiler bulunmaktadır: Erol Mütercimler, General Harbord'un Mustafa Kemal Paşa'yı Amerikan manda yönetimi konusunda ikna etmeye çalıştığını, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi durumunu kendi penceresinden açıklayarak manda yönetiminin tek çare olduğunu söylediğini, buna karşı Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milletinin tam bağımsızlık düşüncesini ifade etmesi üzerine *biz de olsak onun yaptığını yapardık* dediğini yazmıştır (Mütercimler, 2008, s. 634). Bu ifade Kazım Karabekir tarafından *bir Türk olsaydım ben de aynı surette hareket edecektim* şeklinde ifade edilmiştir. Kazım Karabekir Amerikan heyetinin temaslarının Ermeni devleti kurulmasına hizmet amaçlı olduğunu diğer konuların lafûgüzaf olduğunu Temsil Heyeti'ne bir yazı ile bildirmiştir (Karabekir, 2008, s. 248). Harbord'un Anadolu'daki inceleme gezisinde ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinde tercüman olarak görev yapan Robert Koleji Tarih Öğretmeni Hulûsi Y. Hüseyin Pektaş ise Mustafa Kemal Paşa'nın Harbord'a anlattığı dış yardımın (müzâheret, koruma, arkalama) Amerika'da anlaşılan manda yönetiminden farklı olduğunu düşünmektedir. Harbord'a göre Türkler, manda sistemini bir büyük kardeşin öğüt, nasihat ve yardımı gibi görüyorlar, ülkenin iç yönetimine ya da dış ilişkilerini karışılmaması gerektiğini düşünüyorlardı (Tevetoğlu, 1987, s. 205; Ayışığı, 2004, s. 95). Manda yönetimi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından emperyalist siyasetinin bir parçası olarak anlaşılmaktaydı (Atatürk, 1970, s. 115). ABD yardımlarının ve yardım kuruluşu çalışmalarının merhamet duygusunun değil menfaat hesaplarının bir yansıması olarak anlaşılması gerektiği de ifade edilmektedir (Şener, 2022, s. 83). Mustafa Kemal Paşa, Harbord raporundaki Amerikan güdümü (mandatory) ifadesi yerine destek yardım anlamına gelen *aid* kelimesini kullanmıştır (Köse, 2016, s. 143).

Harbord, Mustafa Kemal Paşa'yı *dürüst, becerikli ve mantıklı* bir şekilde tartışan bir Türk vatansveri ve başarısını kanıtlamış askerî bir lider olarak tanımlamıştır (Kieser,

2005, s. 514; Akgün, 1984, s. 97; Kandemir, 1954, s. 2951). Harbord'un Sivas görüşmesinden etkilendiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan Harbord Raporu, Doğu Anadolu'da manda yönetiminin 5 yıl için ABD'ye 755.250 milyon dolarlık bir harcamaya ve 23.000 ile 200.000 arasında bir askerî güce mal olacağını tespit etmiştir. ABD, ülkeden bu kadar uzak bir coğrafyada manda yönetimini işletilmesinin zor olacağını da değerlendirmiştir (Çalışlar, 2010, s. 183; Ökte, 1970, s. 14). Anadolu'da inceleme yapan Amerikan heyetleri tarih boyunca bağımsız yaşamış bir milletin güdüm idaresine alınmasının büyük zorluklara neden olacağını düşünmüşlerdir. King-Crane Raporunda Türkiye'de Amerikan manda yönetimi desteklenirken diğer yandan riskleri de ortaya konulmuştur (Köse, 2016, s. 132). Anadolu'da örgütlenmeye başlayan Millî Mücadele hareketinin tam bağımsızlık hedefi bölgede bir manda yönetiminin önündeki en büyük zorluklardan birini oluşturuyordu. Harbord Raporunun da etkisiyle ABD senatosu 1 Haziran 1920'de Başkan Wilson'un talebine rağmen 23'e karşı 52 oy ile Anadolu'da Ermenistan mandası teklifini reddetmiştir (Bulut, 2020, s. 23; Uyanık & Zenginbaş, 2011, s. 218). Wilson'un iç politikada siyasi gücünün zayıflamasıyla ABD dış politikasının dünyada etkisi azalmış ve denge İngiltere lehine değişmiştir (Arabacı, 2007, s. 274). 19 Kasım 1919'da Amerikan Senatosunun Versay Anlaşmasını onaylamaması, dolayısıyla Milletler Cemiyeti'ne üye olmaması manda rejimine vekalet edecek devletlerin dışında kalması anlamına geliyordu (Aytepe, 1999, s. 486). Bu kararlar ile ABD mandası meselesi, milletlerarası hukuk bakımından da kapanmış oldu. Türkiye'de resmî görevle ya da gayri resmî olarak bulunan Amerika vatandaşlarının Türkiye'de manda yönetimi konusunda farklı yaklaşımlara sahip oldukları da bilinmektedir. Amerika siyasetinde özellikle Cumhuriyetçi kanat Anadolu'da ABD mandası fikrine şiddetle karşı çıkmıştır (Ayışığı, 2004, s. 57).

Türkiye'de Amerikan manda yönetiminin milletlerarası hukuka göre imkânsız hale gelmesi ABD'nin Türkiye'ye mali ve teknik yardımlarını engellememiştir. Bu dönemde Sivas'ta Amerikan okulları ve sağlık kurumları bulunmaktaydı (Tevetoğlu, 1987, s. 203). Mustafa Kemal Paşa, Amerika'yı temsil ettiği özgün düşünce felsefesi ile Türkiye'ye yakın, büyük imkânlarla sahip bir dünya devleti olarak görüyordu. İki devlet arasındaki dostluk ve iş birliğinin dünyanın geri kalanı için hayırlı olacağını düşünüyordu (Özçelik, 2011, s. 203). ABD'li general 9 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta ABD heyetine gösterilen teveccühten dolayı teşekkür etmiştir (Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, 1999, s. 467). *Nutuk*'ta bu görüşme ABD'li generale Millî Mücadele'yi anlatma imkânı sağlayan bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Atatürk, 1970, s. 118). Mustafa Kemal Paşa I. Dünya Savaşı sonrası süreçte Türkiye'nin ekonomik ve sosyal geri kalmışlığının bilincindeydi. 15-16 Ekim 1919'da *Chicago Daily News* gazetesine verdiği mülakatta Türkiye'nin ABD'nin özellikle eğitim alanında yardımına ihtiyacı olduğunu farkında olduğunu ve Türk öğrencilerin ABD'de eğitim almasını planladığını ifade etmiştir (Çalışlar, 2010, s. 177; Güven, 2012, s. 69). Mustafa Kemal Paşa 1924 yılında verdiği bir söyleşide ise Amerikan ideallerini *yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin idealleri ile aynı* ifadeleriyle değerlendirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Amiral Bristol ile olan kişisel dostluğu düşünce yakınlığını da kapsıyordu. (Erken, 2020, s. 15).

Sivas Kongresi'nde alınan karara göre, bağımsızlığa zarar vermemek şartı ile genelde dış yardım özelden ise Amerika Birleşik Devletleri yardımının istenmesi ya da kabul edilmesi düşüncesi Sivas Kongresinden sonra kurulan Temsil Heyetinin çalışmalarına da yansımıştır. Temsil Heyeti Tutanaklarına göre Millî Mücadele liderleri Anadolu'da Yunan mezaliminin Amerikalılara duyurulması, mali sorunların çözümü için ABD'den borç alınması, Türkiye'nin görüşlerinin Amerikan kamuoyuna anlatılması ve Türk tezlerin propagandası (İğdemir, 1989, s. 148) gibi konularda Amerika Birleşik Devletleri'nin hem hükümet yetkililerini hem de kamuoyunu Türkiye lehine etkilemek için çalışmışlardır. Semih Bulut'un tespitine göre Türkiye'deki manda taraftarları Wilson'un milliyetler ilkesinin uygulanmasından Türkiye aleyhine vazgeçtiğini takip edebilmiş olsalardı manda düşüncesi daha önce kamuoyu gündeminden düşebilirdi (Bulut, 2020, s. 22). 1913 yılında Mülkiye'den mezun olduktan sonra Dış İşleri Bakanlığında görev alan ve Millî Mücadele başladıktan sonra Ankara'ya gelerek millî harekete katılan ve 1957 yılına kadar büyükelçilik görevlerinde bulunan İstiklal Madalyası sahibi Abdülhat Akşin manda fikrini savunan ya da tartışan kişilerin iyi niyetleri ya da vatanseverlik duygularının tartışılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kişiler Başkan Wilson ve Amerikan siyaseti hakkında yeterli bilgiye sahip değildirlen. Beklentileri ve duyguları ile Amerikan mandasını savunmuşlardır (Akşin, 2019, s. 31).

Sonuç

Sivas Kongresi delege heyeti üyelerinden her birisi ülkenin geleceği ve milletin selameti için birikim ve müktesebatları çerçevesinde mücadele ediyordu. Kongrede tartışılan manda kavramının siyasi anlamı ve uluslararası hukuktaki karşılığı hakkında aynı düşünceye sahip olmadıkları da arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Birbirinden farklı kavramları çoğu kez aynı anlamda kullanmaları bu durumun göstergesidir.

Mandacılık tartışmaları incelenirken Millî Mücadele döneminin uluslararası siyasi koşulları ve Türkiye'nin iç dinamikleriyle birlikte dönemin şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruma düşüncesi, İngiltere ve Fransa'nın sömürgeci tutumundan duyulan endişe, ABD'nin Anadolu'daki temsilcilerinin tutumları, ekonomik ve siyasi sıkışmışlık, Türk aydınlarının beslendikleri düşünce kaynakları ve Türkiye'nin dış yardım ihtiyacı tartışmaları etkileyen olgulardır. Bu sebeplerde tartışmalarda ismi geçenlerin mandacılıkla suçlanması yüzeysel bir değerlendirme olmaktadır.

Wilson Prensipleri, ABD'nin İngiltere ve Fransa'ya göre sömürgecilikten uzak olduğuna duyulan inancı pekiştirmiş ve Amerikan okullarında eğitim alan Türk aydınlarının da propagandası neticesi olarak özellikle İstanbul kamuoyunda ABD mandası diğerlerine göre daha kabul edilebilir bulunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, milletin ve devletin içinde bulunduğu mali ve siyasi şartların bilincinde olarak vatanın bağımsızlığını ve milletin istiklalini korumak istiyorlardı. Diplomasi ve siyasette ikili görüşme ve toplantılarda söylenen sözlerin ya da verilen demeçlerin zaman, mekân ve siyasetin diğer faktörlerinden bağımsız olarak değerlendirilmemesi gerekir. Bu ilke dikkate alındığı takdirde Sivas Kongresi öncesi ve kongre görüşmeleri esnasındaki diplomatik ve siyasi süreçler daha doğru bir şekilde

anlaşılabilecektir. Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele döneminde çoklu değişkenlerin tamamını hesap eden ve temel hedefi tam bağımsızlığı sağlamaya yönelik olan dış politikasında pragmatik bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin düşmanlarını azaltmak, düşmanlar arasındaki ittifak ilişkilerini zayıflatmak, vatanın bağımsızlığını ve milletin istiklalini sağlamak için iç siyasette birliği sağlamak, dış siyasette dostlarının sayısını artırmak zorunda olduğu bu süreçte ABD'ye sıcak mesajlar verilmesi dönemin aktörleri tarafından bir zorunluluk olarak görülmüş olmalıdır. Milletin gözünde mandacılık fikrini savunmak ise olumsuz bir imaja sahiptir.

Sivas Kongresi sırasındaki manda tartışmaların uluslararası ilişkiler bakımından iki tarafının olduğu da değerlendirilmelidir. Türkiye'de Amerikan mandası, İngiliz mandası talep edenlere karşı tam bağımsızlığı savunanlar olduğu gibi, mandası talep edilen devletlerde de Türkiye'de manda yönetimi kurulmasına karşı görüşlerde bulunmaktaydı. Nitekim ABD Kongresi Doğu Anadolu'da manda yönetimini başkanın talebine karşı reddetmiştir. Sivas Kongresi sırasında ABD ve diğer batılı ülkelerle gerçekleştirilen yazışmalar yeni Türk devletinin uluslararası ilişkilerinin başlangıcını ifade etmesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

Tüm veriler birlikte değerlendirildiğinde Sivas Kongresi ve sonrasında Millî Mücadele liderlerinin Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilere büyük önem verdikleri, Mustafa Kemal Paşa ve Kazım Karabekir Paşa başta olmak üzere özellikle iktisadi bakımdan Amerikan yardımına karşı olmadıkları, ABD dostluğu ve yardımına önem verdikleri ya da bu konuda bir algı oluşturmaya yönelik politika geliştirdikleri anlaşılmaktadır. ABD iç siyasetindeki gelişmeler ise bu ülkenin Türkiye'ye olan ilgisini azaltmıştır. Millî Mücadele'de Sivas Kongresi kararlarıyla bağımsızlık düşüncesi benimsenip millî teşkilatlar güç kazandıkça ve uluslararası konjonktür Türkiye lehine değiştiğinde tam bağımsızlık vurgusunun daha güçlü bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. İtilaf devletleri ise Anadolu'da Millî Mücadele'nin gücünü ve kararlılığını gördükçe manda düşüncesinden vazgeçmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın yönetimdeki gücü arttıkça ve uluslararası siyasi gelişmeler neticesinde mandacılık düşüncesi de gündemden düşmeye başlamıştır.

Extended Abstract

After the signing of the Armistice of Mondros, the Turkish public sought solutions for salvation in order to protect the integrity of the homeland and the independence of the nation against the occupation of the Turkish homeland. With the idea that Turkey could not find solutions to the problems on its own, the idea that the United States of America's tutelage of Turkey was necessary was discussed in the Turkish public opinion before and during the Sivas Congress.

Sivas Congress has an important place in the establishment of the Republic of Turkey. The meetings of the Sivas Congress are one of the developments that should be analyzed with different approaches and aspects in terms of reflecting the process in which the foundations of the new Turkish state were laid. During this period, it was thought among intellectuals that Turkey needed the tutelage and protection of a great state that could not cope with the occupation and financial problems on its own.

Receiving foreign aid without harming national independence, improving Turkey's economic situation and protecting its integrity were among the most discussed issues at the Sivas Congress.

Mustafa Kemal Pasha was aware that an American mandate in Turkey would hinder the goal of full independence. On the other hand, Turkey needed political, economic and technical assistance. The Sivas Congress tried to find a solution to provide aid without losing independence. During the Congress, Turkish intellectuals in Istanbul who were in favor of the American mandate wrote letters to Mustafa Kemal Pasha in order to get their ideas accepted and even sent representatives to Sivas. They tried to ensure that the American representatives in Anatolia went to Sivas, and they thought that the decision of the US mandate at the Sivas Congress was the solution that would save Turkey from being divided.

The Wilsonian Principles Society has a special place among the organizations calling for the establishment of a US mandate in Turkey. This society, of which Turkish citizens affiliated with American colleges in Istanbul were active members, believed that US President Thomas Woodrow Wilson's 14 principles based on a peace based on rights would provide the Turkish nation with the right to self-determination. As a result of this belief, they wrote a letter to President Wilson on December 5, 1918. In the letter, they asked the US president to protect the Turkish homeland from occupation, to guide its administration by ensuring its territorial integrity, and to support Turkey technically and financially. Contrary to the expectations of names such as Mr. Kara Vasıf, Ms. Halide Edip and Mr. Ahmet Emin, the Wilson Principles remained on paper and were not implemented due to the imperialist and colonialist practices of world politics.

During the Sivas Congress, civil servants, young officers, teachers and religious officials, who were in direct contact with the society, strongly defended the idea of independence because they saw the Turkish nation's idea of independence and determination to fight. Congress delegates such as Mustafa Kemal Pasha, Kazım Karabekir, Hoca Raif Efendi, Mr. Mazhar Müfit, Mr. Hikmet were in favor of full independence against the American mandate.

The mandate issue was resolved at the Sivas Congress with the decision to reject the mandate administration and to accept the aid and support of foreign states that respected Turkey's independence. Mustafa Kemal Pasha was not influenced by propaganda and plots against him during the congress negotiations. The issue was resolved at the congress without offending anyone, including the pro-mandate supporters, and without alienating them from the national cause. The mandate debates in the Sivas Congress and the solution of the issue were evaluated by analyzing the minutes of the congress, the memoirs of the period, especially the *Nutuk*.

After the rejection of the idea of mandate rule at the Sivas Congress, the strengthening of national organizations and the change in the international conjuncture in favor of Turkey increased the effectiveness of national forces and Mustafa Kemal Pasha emphasized full independence more strongly.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0-105-688-16. (1925); BCA, 30-18-1-1/16-64-17. (1925); BCA, 502/22240-97940-3. (1919); BCA, 534/36973-148630-4. (1928).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH.ŞFR. 643-38. (1919); BOA, DH.ŞFR.642-35. (1919); BOA, HR. TO.610-23-1. (1919); BOA, HR.İM. 16-89-1/3. (1923); BOA, DH.EUM.AYŞ. 23-33-01. (1919).
- Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Atatürk K. (1905-1908). 6.0.54. (1919).
- (2009). *4 Eylül 1919 Sivas kongresi tutanak ve belgeleri*. (K. Pürlü, drl.). Sivas: Sivas İl Kültür Müdürlüğü.

B. Resmî Yayınlar

- (1999). *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi* (Cilt II/2). Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı Yayınları.
- (2014). *İrâde-i Milliye*. (A. Yıldız, Ş. Boyraz, A. Bozdoğan, & Y. Ayata, dzl.). Sivas: Sivas Belediyesi Yayınları.
- (1999). *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi* (Cilt II/2). Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı Yayınları.
- (2014). *İrâde-i Milliye*. (A. Yıldız, Ş. Boyraz, A. Bozdoğan, & Y. Ayata, dzl.). Sivas: Sivas Belediyesi Yayınları.

C. Telif Eserler ve Makaleler

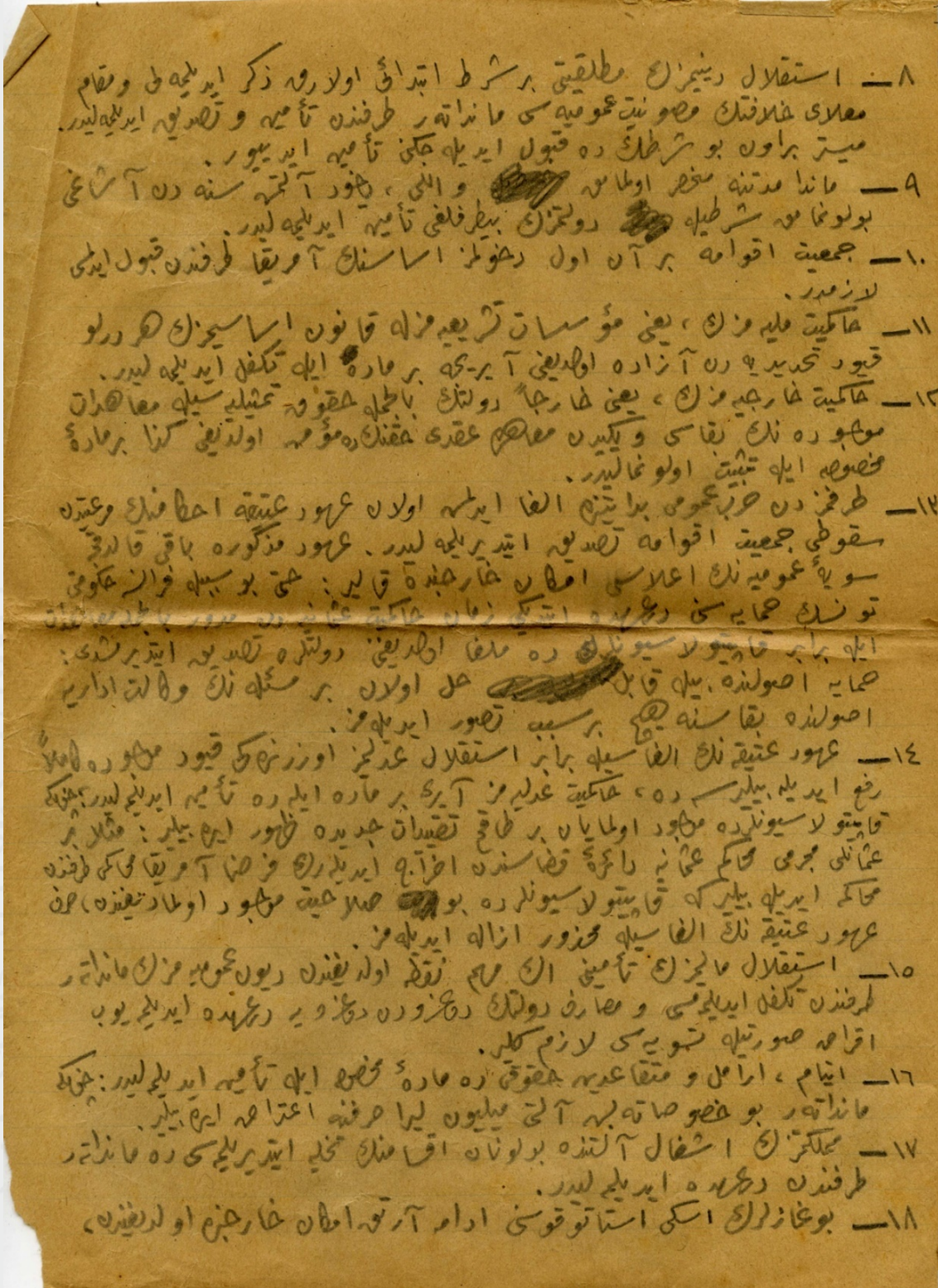
- (1335, 6 19). Manda, himaye, istiklâl. *Büyük Mecmua*, S. 10.
- Adivar, H. E. (2009). *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan tesirleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ahmet Selahattin Bey. (2021). *Makedonya meselesi ve Balkan Harb-i Ahîri*. (H. A. Polat, dzl.). İstanbul: Yedisu Yayınları.
- Akgün, S. (1984). Ana Hatlarıyla General Moseley Raporu: Türkiye'de Amerikan Mandası. *Belleten*, 48, s. 95-108.
- Akşin, A. (2019). *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arabacı, H. M. (2007). Milli Mücadelenin hazırlık safhasında Halide Edip Adivar'ın faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 271-294.
- Arif Bey, M. (1987). *Anadolu ihtilali -Milli mücadele anıları- (1919-1923)*. (B. Demirbaş, dzl.). İstanbul: Arba Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2017). *Türk Amerikan ilişkileri 1919-1997*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Arslan, L. (2019). Milli Mücadele döneminde "Manda ve Himaye" tartışmaları ve mandacılık yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, 64, 1-38.
- Aşkun, V. C. (1963). *Sivas Kongresi* (2 b.). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Atatürk, M. K. (1970). *Nutuk* (C. I). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk, M. K. (1997). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri* (C. I-III). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ayışığı, M. (2004). *Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye'ye gelen Amerikan heyetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aytepe, O. (1999). Millî Mücadele'de manda sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 24, 475-486.
- Bozkurt, M. E. (2003). *Atatürk İhtilali I-II*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bulut, S. (2020). *Atatürk dönemi Türkiye-ABD ilişkileri (1923-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Cebesoy, A. F. (1953). *Millî Mücadele hatıraları*. İstanbul: Vatan Neşriyat.
- Cevzililer, E. (2003). Sivas Kongresi Divan-ı Riyâset kâtibi İsmail Hami (Danışment). *Atatürk Dergisi*, III(3), 203-217.
- Çalışlar, İ. (2010). *Halide Edip: biyografisine sığmayan kadın*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Çelebi, M. (2002). *Millî Mücadele döneminde Türk-İtalyan ilişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Çelik, H. İ. (2021). *Türkiye-ABD ilişkilerinin eğitim boyutu ve Fulbright programı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Demirel, K. (2018). Millî Mücadele liderlerinin hatıratı ışığında manda ve himaye. *Anasay*, 6, 39-62.
- Dervişoğlu, F. M. (2005). Bir Sivas Kongresi Bibliyografya Denemesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 21, S. 62, 493-520.
- Develioğlu, F. (1992). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğan, D. M. (1992). *Büyük Türkçe sözlük* (9 b.). Ankara: Rehber Yayınları.
- Duman, S. (2004). Mütareke döneminde Amerikan mandaterliği tartışmaları. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C. XX, S. 59, 569-595.
- Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrûtiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Erken, A. (2020). *Amerika ve modern Türkiye'nin oluşumu*. (E. Kılıç, çev.). Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Eşref Edip. (1335). Manda mes'elesi. *Sebülürreşâd*, 17(437-438), 184-86.
- Eşref Edip. (1335). İngiltere'nin manda mes'elesinde nokta-i nazarı. *Sebülürreşad*, 18(446), 50-51.
- Fleming, J. (1981). Türk toprakları için mandalar. (E. A. Erkan, dzl.). *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 2, S. 2, 39-50.
- Goloğlu, M. (1969). *Sivas Kongresi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Günaydın, A. N. (2010). *Millî Mücadelede Sivas 108 gün*. Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Güven, C. (2012). *Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın yabancılarla temas ve görüşmeleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- İğdemir, U. (1989). *Heyet-i Temsiliye tutanakları* (2 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnönü, İ. (2009). *Hatıralar* (2 b., C. I). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İzzet Paşa, A. (2017). *Feryadım İstiklâl Harbi'nin gerçekleri* (2 b., C. II). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kandemir, F. (1954). Sivas Kongresi ve Amerikan mandası. *Resimli Tarih Mecmuası*, 5(51), 2948-2951.
- Kansu, M. M. (1986). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber* (2 b., C. II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kansu, M. M. (1997). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber* (4 b., C. I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karabekir, K. (2008). *İstiklal harbimiz* (C. I). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karabekir, K. (2009). *Günlükler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karpat, K. H. (2012). *Kısa Türkiye tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasalak, K. (1993). *Millî Mücadele'de manda ve himaye meselesi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Kieser, H.-L. (2005). *İskalanmış barış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kinross, L. (2018). *Atatürk; bir milletin yeniden doğuşu*. (N. Sander, çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kırzioğlu, F. (1973). Amerikan Mandasını kimler istiyor ve nasıl öneriyorlardı. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. 12, S. 67-68, 18-24.
- Kıyanç, S. (2021). Millî Mücadele'nin askeri başarıları ve ABD (1919-1921). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (Özel Sayı), 121-144.
- Köni, H. (1990). Sivas Kongresine kadar İngiliz-Amerikan manda mücadelesi. *Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 1(4), 5-15.
- Köse, İ. (2016). *Türk Amerikan ilişkilerin şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un rolü (1919-127)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (5 b.). (M. Kıratlı, çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mango, A. (2000). *Atatürk*. (F. Doruker, çev.). İstanbul: Yeni Binyıl Yayınları.
- Mütercimler, E. (2008). *Fikrimizin rehberi* (6 b.). İstanbul: Alfa Yayınları.

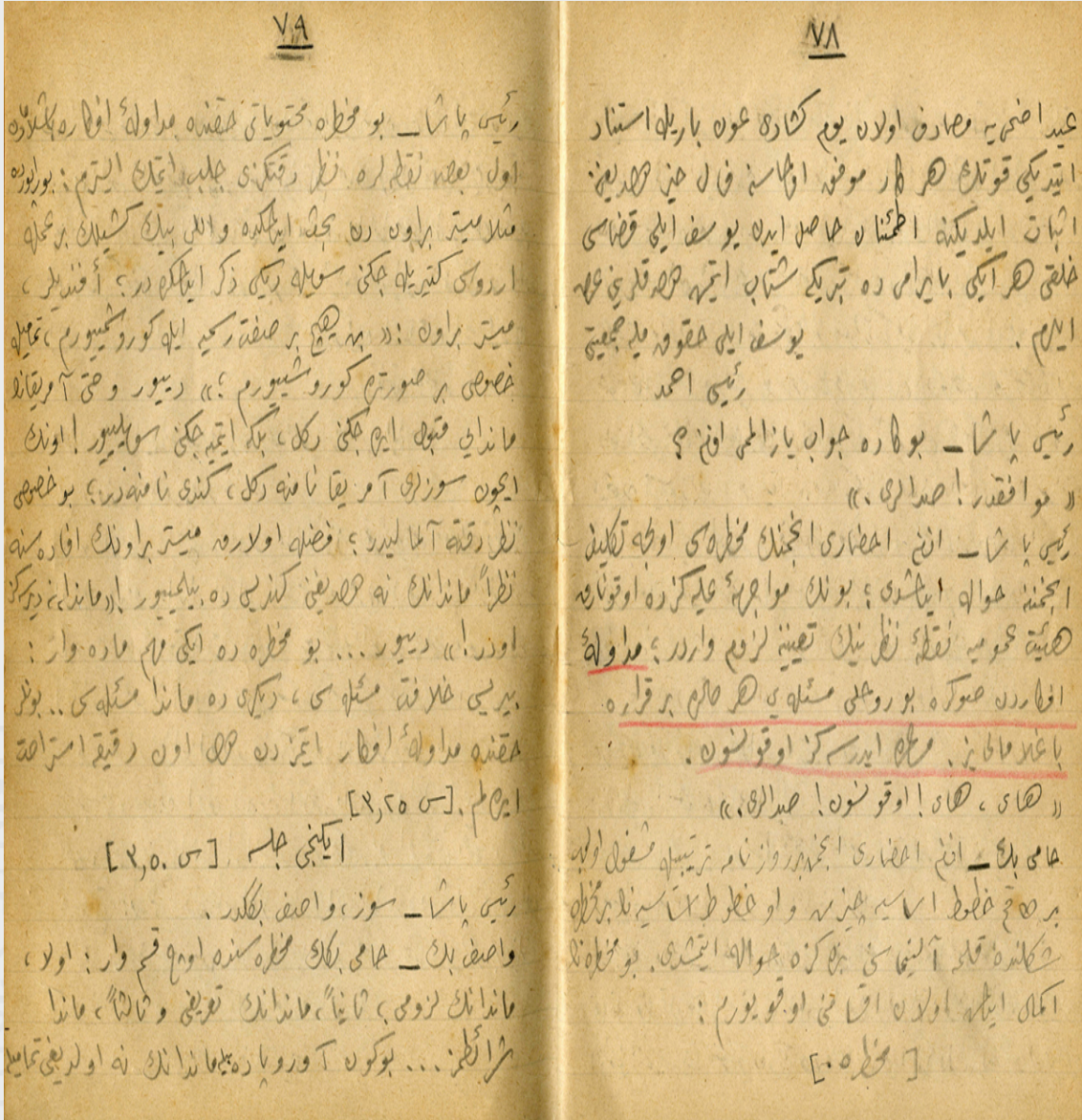
- Nadi, Y. (1998). *M. Kemal Paşa Samsun'da*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı.
- Oba, A. E. (2021). *Diplomasi ve tarih*. İstanbul: Kitabevi.
- Orbay, R. (1993). *Cehennem değirmeni siyasi hatıralarım*. C. I. İstanbul: Emre Yayınları.
- Öğreten, C. (2022). Amerikan basınında Türk Milli Mücadelesi: 19 Mayıs 1919 - 23 Nisan 1920. *CTAD*, 35, 165-204.
- Ökte, E. Z. (1970). Türkiye'de kurulmak istenen Amerikan mandası. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 33, 11-14.
- Özalp, K. (2020). *Millî Mücadele 1919-1922* (5 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özçelik, M. (2011). *Millî Mücadele'de Amerikan mandası meselesi ve General Harbord heyeti*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Reşit Paşa, R. (1940). *Reşit Paşa'nın hatıraları*. (C. R. Yularkıran, drl.). Muallim Ahmet Halit Kitapevi.
- Sancaktar, F. M. (2020). Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) delegelerine dair bazı tespitler. *Tarih Dergisi* 71, 473-496.
- Sarıhan, Z. (1984). *Kurtuluş savaşı günlüğü 2* (1 b., C. II). Ankara: Öğretmen Dünyası Yayınları.
- Sarıhan, Z. (1986). *Kurtuluş savaşı günlüğü 1* (2 b., C. I). Ankara: Öğretmen Dünyası Yayınları.
- Sarıkaya, M. (2019). *Atatürk'ün kaleminden emperyalizm ve tam bağımsızlık* (2 b., C. 7). (M. Sarıkaya, düz.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Savaş, V. F. (2019). *Mustafa Kemal ve mandacılar*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Selek, S. (1987). *Anadolu ihtilâli* (8 b., C. I). İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları.
- Sungu, İ. (1941). Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin kuruluşuna dair vesikalar. *Tarih Vesikaları*, C. 1, S. 1, 3-9.
- Şener, S. (2022). *Türkiye'de Amerikan etkisi*. Ankara: Anadolu Yayınları.
- Tanör, B. (2016). *Türkiye'de Kongre iktidarları (1918-1920)* (4 b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, S. (2019). *Mondros'tan Mudanya'ya kadar*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1987). Mustafa Kemal Paşa - General Harbord görüşmesi tanık ve tercümanı: Prof. Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV(10), 197-208.
- Toparlı, R. (2015). *Sivas Kongresi tutanakları*. Sivas: Sivas Vilayet Kitaplığı.
- Tunç, S. (2001). Mütareke dönemi aydınlarından Müderris Ahmet Selahattin Bey'in İstiklâlcî fikirleri. *Askeri Tarih Bülteni*, S. 50, 113-136.
- Türkgeldi, A. F. (2021). *Görüp işittiklerim* (6 b.). Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları.
- Uyanık, N., & Zenginbaş, M. (2011). Mandalı günler: The New York Times gazetesine göre ABD Senatosu'nun Ermine mandasını reddetmesi sürecindeki gelişmeler. *Tarihin Peşinde*, 6, 215-250.
- Ünal, M. (2016). *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Millî Mücadele anıları*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yavuz, B. (1994). *Kurtuluş savaşı döneminde Türk-Fransız ilişkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yavuz, N. (2004). Sivas Kongresi ve manda meselesi. M. Cöhce, M. Arslan, & D. Bozoklu, (Dzl). *Sivas Kongresi II. Uluslar Arası Sempozyumu*. içinde Sivas.
- Yazıcı, S. (dr.). (2015). *Millî egemenlik belgeleri*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Yel, O. (2018). Sivas Kongresi'nde tartışılan Amerikan mandası. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, II(4), 16-21.

Ekler

Ek 1: Sivas Kongresi öncesinde hazırlanan Muhtıranın bir sayfası (4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, Sivas 2009, haz. Kadir Pürlü, Sivas İl Kültür Müdürlüğü)

Ek 2: Sivas Kongresi Tutanaklarında Manda tartışmalarının yer aldığı bölümde bir sayfa (4 Eylül 1919 Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri, Sivas 2009, haz. Kadir Pürlü, Sivas İl Kültür Müdürlüğü)

Ek 3: Sivas Kongresi kararlarının 7. maddesinin Fransızca çevirisinin yabancı misyonlara gönderilmesine ilişkin belge örneği

